

Vaasan yliopisto
UNIVERSITY OF VAASA

Enni Rossi

**Sosiaalisen vastuun rooli suomalaisten
metsäteollisuusyritysten
yhteiskuntavastuuraportoinnissa**

Markkinoinnin ja viestinnän akateeminen yksikkö
Organisaatioiden viestinnän pro gradu -tutkielma
Viestinnän monialainen maisteriohjelma

Vaasa 2021

VAASAN YLIOPISTO**Markkinoinnin ja viestinnän akateeminen yksikkö**

Tekijä:	Enni Rossi		
Tutkielman nimi:	Sosiaalisen vastuun rooli suomalaisten metsäteollisuusyritysten yhteiskuntavastuuraportoinnissa		
Tutkinto:	Filosofian maisteri		
Oppiaine:	Organisaatioiden viestintä		
Työn ohjaaja:	Heidi Hirsto		
Valmistumisvuosi:	2021	Sivumäärä:	71

TIIVISTELMÄ:

Yritysten vastuullisuuden painopiste on nykypäivänä yhä enemmän sosiaalisessa vastuussa erityisesti globalisaation ja yritysten kasvaneen vallan vuoksi. Niiden oletetaan pyyteettömästi huolehtivan myös ympäröivän yhteiskunnan hyvinvoinnista ja kehittämisestä oman henkilöstönsä lisäksi. Myös sidosryhmien määrä ja niiden odotukset yrityksiä kohtaan ovat kasvaneet huomattavasti viime vuosikymmenten aikana.

Metsäteollisuus on tutkimuksen kannalta kiinnostava ala, koska sillä on Suomessa ollut aina suuri kansantaloudellinen rooli, ja se on ollut vastuullisuuskeskustelun ja -kiistojen keskiössä pitkään. Alan ympäristöä kuormittavan luonteen vuoksi sitä kohtaan on jo aikaisin kohdistunut paineita ympäristövastuun osalta, ja täten voidaan olettaa, että se olisi edistyksellinen myös sosiaalisen vastuun ja siitä raportoinnin saralla. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia merkityksiä sosiaalinen vastuu saa suomalaisten metsäteollisuusyritysten vastuullisuusraportoinnissa vuosina 2009 ja 2018. Kohdeyrityksiksi on valittu Stora Enso, Metsä Group ja UPM, sillä ne ovat kolme Suomen suurinta alan yritystä. Tutkimuksen viitekehyksenä toimii kriittinen diskurssianalyysi. Tutkimusaineistot käydään systemaattisesti läpi ja niistä esiin nouseita sosiaalisen vastuun diskursseja verrataan sekä keskenään yritysten välisten erojen arvioimiseksi, että ympäröivässä yhteiskunnassa tapahtuneisiin muutoksiin.

Tutkimus osoittaa, että Stora Enso on ollut vastuullisuusraportoinnissaan muita kahta yritystä edistyneempi jo vuonna 2009. Tutkimusaineistosta oli havaittavissa viisi erilaista sosiaalisen vastuun diskurssia: oikeudenmukaisuuden ja reiluuden diskurssi, lasten oikeuksien diskurssi, lähiyhteistyön diskurssi, vastuullisuuskoulutuksen diskurssi sekä terveyden ja turvallisuuden diskurssi. Uudemmissa aineistoista voi huomata erityisesti sidosryhmien lisääntymisen ja niiden osallistamisen kasvavan merkityksen, lähiyhteistyön monipuolistumisen, erilaisten vastuullisuussopimusten ja -mittareiden yleistymisen sekä avoimen dialogin lähiyhteisöjen kanssa, jotta liiketoiminnan sosiaaliset riskit voidaan tunnistaa ja ennalta ehkäistä. Työturvallisuus ja vastuullinen irtisanominen nousivat vahvasti esiin vuoden 2009 aineistoissa.

Tutkimus on rajoittunut siinä mielessä, että tutkimusaineisto pohjautuu ainoastaan vuosiin 2009 ja 2018, eikä näin ollen voi antaa laajempaa kuvaa diskursseissa tapahtuneista muutoksista. Se antaa kuitenkin hyvän pohjan jatkotutkimukselle, ja useamman kohdeyrityksen mukaan ottaminen lisää sen validiteettia. Lisäksi tutkimus voi hyödyttää yrityksiä, jotka pohtivat mitä sosiaalisen vastuun aihepiirejä vastuullisuusraportoinnissa tulisi nostaa esiin, ja millä tavoin.

AVAINSANAT: vastuullisuusraportointi, yrityskansalaisuus, yritysvastuu, CSR, kriittinen diskurssianalyysi, metsäteollisuus

Sisällys

1	Johdanto	6
1.1	Tavoite	7
1.2	Aineisto	9
1.3	Menetelmä	10
2	Yritysten yhteiskuntavastuun muuttunut merkitys	12
2.1	Yritysten yhteiskuntavastuun ulottuvuudet	15
2.2	Yrityskansalaisuus	21
2.3	Sidosryhmävuorovaikutus	24
2.4	Metsäteollisuus ja vastuullisuus	26
3	Yritysten vastuullisuusviestintä	28
3.1	Vastuullisuusviestinnän haasteita	28
3.2	Vastuullisuusraportointi	29
3.3	Vastuullisuusviestintä merkitysten rakentajana	33
4	Stora Enson, UPM:n ja Metsä Groupin vastuullisuusraportoinnissa esiintyvät diskurssit	36
4.1	Oikeudenmukaisuuden ja reiluuden diskurssi	37
4.1.1	Reilut työolosuhteet	37
4.1.2	Vastuulliset liiketoimintatavat	40
4.1.3	Väärinkäytösten raportointi	43
4.1.4	Vastuullinen irtisanominen	44
4.2	Lasten oikeuksien diskurssi	45
4.2.1	Lasten terveys ja turvallisuus	45
4.2.2	Koulutuksen tarjoaminen	46
4.3	Lähiyhteistyön diskurssi	47
4.3.1	Lähiyhteisöjen tukeminen	47
4.3.2	Vuorovaikutus lähiyhteisöjen kanssa	50
4.3.3	Liiketoiminnan sosiaaliset vaikutukset lähiyhteisöön	51
4.4	Vastuullisuuskoulutuksen diskurssi	55

4.4.1	Oma henkilökunta	55
4.4.2	Sidosryhmät	56
4.5	Terveyden ja turvallisuuden diskurssi	57
4.5.1	Työhyvinvointi	57
4.5.2	Työturvallisuus	59
4.6	Yhteenveto	61
5	Päätäntö	65
	Lähteet	68
	Taulukot	
	Taulukko 1. Aineistossa esiintyvät sosiaalisen vastuun aihepiirit ja diskurssit.	36

1 Johdanto

Yritysten yhteiskuntavastuu on viime vuosikymmenten aikana kokenut murroksen ja se kehittyy edelleen. Nykypäivän yritykset ovat oman henkilökuntansa ja sijoittajien lisäksi vastuussa myös yhä useammille muille sidosryhmille, kuten medialle ja erilaisille kansalaisjärjestöille. Tästä syystä vastuullisuusviestintä ja erityisesti vastuullisuusraportointi on yleistynyt yritysten keskuudessa. Vastuullisuusraportit käsittelevät nykyään ympäristö- vastuun lisäksi laajasti sosiaalista- ja taloudellista vastuuta. Lähiaikoina myös poliittisen vastuun merkitys on korostunut yritysten ottaessa hoitaakseen perinteisesti valtioille kuuluneita velvollisuuksia. Tempelsin, Blokin ja Verweijin (2017, s. 90) mukaan yrityksiltä odotetaan muun muassa yhteiskunnan epäoikeudenmukaisuuksiin puuttumista ja ennaltaehkäisyä. Oman henkilöstön turvallisuuden ja hyvinvoinnin edistäminen ja lakien noudattaminen yritystoiminnassa ei siis enää riitä. Kapitalistinen liiketoimintamalli, jossa huolehditaan pääasiassa osakkeenomistajien eduista, ei myöskään nykypäivänä toimi, sillä yritysten täytyy huomioida asiakkaiden, työntekijöiden, lähiyhteisöjen ja muiden sidosryhmien edut liiketoimintaa suunnitellessaan ja toteuttaessaan. Tämän suunnanmuutoksen havainnollistajana toimii esimerkiksi Financial Timesin julistus (HS.fi 2019, FT.com 2019), joka kyseenalaistaa kapitalistisen liiketoimintamallin.

Juholin (2004, s. 56) toteaa suurten, globaalisti toimivien yritysten olevan pisimmällä yhteiskuntavastuun määrittelyssä ja implementoinnissa, sillä globaali toimintaympäristö asettaa niille paineita. Maailmalla tunnetuista vastuullisista yrityksistä iso osa on eurooppalaisia ja pohjoismaisia. Erityisesti suomalaiset yritykset ovat perinteisesti olleet kärki-kastia vastuullisuuden saralla. Tämän voi huomata esimerkiksi siitä, että ne ovat tuttu näky Corporate Knightsin *Global 100* -listalla, jossa luokitellaan vuosittain maailman 100 vastuullisinta yritystä. Näiden yritysten vastuullisuusviestinnän- ja raportoinnin voidaan myös olettaa olevan korkeatasoista, sillä vastuullisuus on yrityksille tärkeä myyntivaltti ja siitä on hyödyllistä kertoa.

Suomalainen metsäteollisuus on vastuullisuuden kannalta erityisen mielenkiintoinen ala, sillä Joutsenvirran (2006, s. 55–56) mukaan sillä on aina ollut Suomessa suuri

kansantaloudellinen rooli, ja alan luonteen vuoksi se on ollut suomalaisen ympäristökustelun keskiössä. Joutsenvirta huomauttaa myös, että metsäteollisuuden sopeutuminen uudenaikaiseen arvopohjaan on ollut pitkä ja monimutkainen prosessi, sillä metsäteollisuuden yhteiskunnallisen erityisaseman vuoksi alan hyvinvoinnin on pitkään katsottu olevan suorassa yhteydessä kansalaisten hyvinvointiin.

1.1 Tavoite

Tutkimuksen tavoitteena on eritellä, millaisia merkityksiä sosiaalinen vastuu saa suomalaisten metsäteollisuusyritysten vastuullisuusraportoinnissa vuosina 2009 ja 2018. Lähestyn tavoitetta tarkastelemalla kolmen suomalaisen metsäteollisuusyrityksen vuosikertomuksia ja vastuullisuusraportteja kyseisiltä vuosilta, seuraavia tutkimuskysymyksiä apunani käyttäen:

1. Millaisia sosiaalisen vastuun diskursseja raporteissa rakentuu?
2. Millaisista aihepiireistä diskurssit koostuvat?
3. Millaisia eroja raporttien diskursseissa on havaittavissa eri vuosien ja eri yritysten välillä?

Ennako-oletukseni on, että vanhemmissa vuosikertomuksissa ja vastuullisuusraporteissa sosiaalisen vastuun osuus olisi ollut suppeahko, ja se on todennäköisesti keskittynyt lähinnä yritysten omien työntekijöiden hyvinvointiin. Ympäröivän yhteiskunnan hyvinvointia ei välttämättä ole tunnustettu yrityksen vastuualueeksi, vaan lain puitteissa toimimisen katsotaan olevan riittävää. Uudemmissa raporteissa todennäköisesti kerrotaan systemaattisemmin ja kokonaisvaltaisemmin, mitä yritys tekee yhteiskunnan hyväksi. Tähän saattaa sisältyä erilaisia ohjelmia, joiden tarkoitus on esimerkiksi lisätä kansalaisten hyvinvointia tai työllistymismahdollisuuksia. Oletan myös, että samantyyppistä muutosta on tapahtunut kaikissa kohdeyrityksissä eri vuosina julkaistujen raporttien välillä.

Vastuullisuusviestintää tuotetaan monen eri kanavan kautta. Vastuullisuusraportteja tutkimalla ja vertailemalla päästään kuitenkin paremmin käsiksi vastuullisuusviestinnässä tapahtuneeseen muutokseen kuin esimerkiksi yrityksen sosiaalista mediaan keskittymällä, sillä niiden sisältö muuttuu koko ajan ja poistettua sisältöä voi olla mahdoton löytää uudelleen. Lisäksi erityisesti sosiaaliseen mediaan tuotetut julkaisut tehdään pitkälti markkinointitarkoituksessa potentiaalisille asiakkaille, sillä niiden tarkoitus on kohentaa yrityksen imagoa vaikuttamalla mielikuviin. Vastuullisuusraporteissa taas kerrotaan yritysten yhteiskuntavastuusta kokonaisvaltaisesti ja eri näkökulmista. Niissä tuodaan systemaattisemmin ilmi, mitä kunkin yrityksen yhteiskuntavastuu pitää sisällään. Raportit myös peilaavat yhteiskuntavastuun nykytilannetta, ja niitä lähemmin tarkastelemalla voidaan tarkemmin nähdä kunkin aikakauden vastuullisuusdiskurssien luonne ja huomata asiat, joissa on tapahtunut muutosta. Vastuullisuusraportit toimivat ikään kuin vastauksina yhteiskunnan odotuksiin ja vaatimuksiin, minkä vuoksi raportteja on hyödyllistä tutkia.

Tämä tutkimus on tarpeellinen, sillä vaikka suomalaisten metsäteollisuusyritysten vastuullisuusraportointia on tutkittu aiemminkin, sosiaalista vastuuta ei ole tutkittu diskursiivisesta näkökulmasta. Mäkelä (2016, s. 1334) tutki Stora Enson, UPM-Kymmene ja Metsä Boardin ympäristövastuuraportoinnin trendejä vuosien 1998 ja 2012 välillä. Tutkimustulokset osoittivat, että yritykset keskittyivät raportoimaan lähinnä oman tuotantonsa ympäristövaikutuksista, ja jättivät huomiotta muun muassa toimitusketjun ympäristövaikutusten arvioinnin ja liiketoimintansa laajemmat ympäristövaikutukset. Tuominen, Uski, Jussila ja Kotonen (2008, s. 474) taas vertasivat Metsäliiton vastuullisuusraportoinnin tasoa Stora Enson ja UPM-Kymmeneen raportointiin selvittääkseen, onko osuuskunnan ja pörssiyritysten raportoinnin välillä huomattavaa eroa. Tutkimuksessa todettiin, että Metsäliiton vastuullisuusraportoinnin taso oli paljon Stora Ensoa ja UPM-Kymmeneä matalampi.

1.2 Aineisto

Tutkimusaineisto koostuu kolmen eri metsäteollisuusalan yrityksen vastuullisuusraporteista eri vuosilta. Kohdeyrityksiksi tutkimukseen valittiin Stora Enso, Metsä Group (Metsäliitto vuoteen 2012 asti) ja UPM. Nämä kolme yritystä sopivat tutkimukseen hyvin, sillä ne ovat kolme suurinta suomalaista metsäteollisuusalan toimijaa. Useaa yritystä tutkimalla voidaan tuloksia tulkita yleisemmin, vaikka on silti mahdollista, että yritysten tulokset poikkeavat toisistaan paljonkin. Aineisto koostuu seuraavista vastuullisuusraporteista ja vuosikertomuksista vuosilta 2009 ja 2018:

Stora Enso Sustainability Report 2009

Stora Enso Sustainability Report 2018

Metsäliitto Vuosikertomus 2009

Metsä Group Sustainability Report 2018

UPM Vuosikertomus 2009

UPM Vuosikertomus 2018

Aineistossa on sekä suomen- että englanninkielisiä tekstejä, sillä julkaisukieli on joidenkin yritysten kohdalla muuttunut vuosien varrella tai kohdeyritykset julkaisevat raportteja useammilla kielillä. Yhteiskuntavastuuraportteja ei ole joka vuosi ollut saatavilla erillisinä julkaisuina, ja vastuullisuusasiat onkin etenkin 2000-luvun alkupuolella usein sisällytetty yritysten vuosikertomuksiin. Tutkimukseen valittiin vuosikertomuksia ja vastuullisuusraportteja 2000-luvulta, jolloin vastuullisuuden eri ulottuvuuksilla on alkanut selkeästi olla tärkeämpi rooli raporteissa. 2000-lukua edeltävissä vastuullisuusraporteissa ovat sosiaalinen ja taloudellinen vastuu todennäköisesti huomattavasti pienemmässä roolissa, jolloin aineistoa ei olisi yhtä hedelmällistä tutkia. Vuosien 2009 ja 2018 julkaisuja tarkastelemalla saadaan laajempi käsitys 2000-luvun vastuullisuusraportoinnista yleisesti ja voidaan myös havaita tällä ajanjaksolla tapahtunutta kehitystä.

Metsäteollisuusyritykset ovat vastuullisuusraporttien tutkimisen kannalta kiinnostava kohderyhmä, sillä metsäteollisuuteen on toimialan ympäristöä kuormittavan luonteen

vuoksi kohdistunut aina paljon paineita erityisesti ympäristövastuun näkökulmasta. Tämä taas on todennäköisesti ajanut erityisesti alan suuryrityksiä raportoimaan vastuusta yhä kokonaisvaltaisemmin. Tutkimuksessa keskitytään suomalaisiin yrityksiin sen vuoksi, että ne ovat tyypillisesti kärkikastia mitä tulee vastuullisuusraportointiin. Erityisesti Stora Enson vastuullisuusraportit ovat keränneet kehuja ja palkintoja viime vuosina. Vuosina 2014 ja 2015 se valittiin Suomen parhaaksi (news.cision.com, 2016) ja vuonna 2017 se pääsi kymmenen parhaan joukkoon World Business Council for Sustainable Development -järjestön (WBCSD) Reporting matters -julkaisussa. Erityiskiitosta vastuullisuustietojen ulkoisesta varmennuksesta sekä sisäisten yritys vastuuprosessien kattavasta kuvailusta.

1.3 Menetelmä

Käytän tässä tutkimuksessa tutkimusmenetelmänä kriittistä diskurssianalyysiä. Analyysiprosessin alussa käyn läpi kohdeyritysten vuosikertomukset ja vastuullisuusraportit ja tunnistan teksteistä merkityskokonaisuuksia, jotka lukeutuvat selkeästi sosiaalisen vastuun piiriin. Niiden pituus voi vaihdella yksittäisestä virkkeestä jopa kokonaiseen kappaaleeseen. Myös muut yhteiskuntavastuun ulottuvuudet saattavat nousta esimerkeissä esiin, mutta hallitseva ulottuvuus on kuitenkin sosiaalinen vastuu. Esimerkeissä yritys kertoo joko jo toteutetuista tai tulevista toimistaan sosiaalisen vastuun edistämiseksi, tilastoista ja mittareista liittyen sosiaaliseen vastuuseen tai painottaa konkreettisella tavalla sosiaalisen vastuun merkitystä toiminnassaan. Seuraavaksi määrittelen löytämäni esimerkkien perusteella erilaisia sosiaalisen vastuun diskursseja, jotka toimivat yläkategorioina analyysille. Diskurssien luokittelun jälkeen tarkastelen niissä esiin nousevia aihepiirejä ja vertailen eri aineistoista löytyneitä esimerkkejä aihepiirien sisällä toisiinsa. Lopuksi pohdin syitä mahdollisille eroavaisuuksille. Tutkimus on aineistolähtöinen, sillä aineistosta ei etsitä tietynlaisia diskursseja vaan tekstit rakentavat niitä.

Pietikäinen ja Mäntynen (2009, s. 12) määrittelevät diskurssianalyysin peruslähtökohdaksi sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumisen tutkimisen. Se on laadullista tutkimusta, jossa painopiste on kielessä ja muissa semioottisissa merkkijärjestelmissä. Pietikäinen (2008, s. 191) painottaa, miten diskurssien ja diskurssialojen merkitykset vaihtelevat tieteenalojen sisällä. Tästä syystä pelkkä diskurssianalyysin käyttäminen tutkimusmenetelmänä ei kerro tarpeeksi tutkimuksen luonteesta. Käytän tässä tutkimuksessa apunani kriittisen diskurssianalyysin lähtökohtia, jonka Pietikäinen (2008, s. 192–193) määrittelee tuoreemmaksi diskurssianalyysin näkökulmaksi. Kriittisen diskurssianalyysin pääpaino on hänen mukaansa sekä kielitieteellisen että yhteiskuntatieteellisen diskurssin tutkimuksen näkemyksissä. Yhteiskuntatieteellisessä diskurssianalyysissä tyyppillisesti keskitytään tutkimaan kielen avulla muita ilmiöitä, kun taas kielitieteellisessä diskurssianalyysissä tutkitaan itse kielenkäyttöä ja sen piirteitä. Kriittinen diskurssianalyysi sopii tutkimukseen, sillä pyrin löytämään tutkimusaineiston aihepiireistä sekä kielillisistä valinnoista yhteyksiä ympäröivään maailmaan ja siinä tapahtuneisiin muutoksiin.

2 Yritysten yhteiskuntavastuun muuttunut merkitys

Harmaala ja Jallinoja (2012, s. 26) nostavat esiin taloudellisen globalisaation yhtenä suurimpana vaikuttajana yritysten yhteiskuntavastuussa tapahtuneeseen kehitykseen. 1990-luvun alussa kylmän sodan päätyttyä maailman markkinat alkoivat vapautua muun muassa Euroopan yhteismarkkinoiden käyttöönoton ja EU:n sisäisen Schengenin sopimuksen myötä. Tämä markkinoiden vapautuminen on tuonut esille tarpeen säännellä ja valvoa globaalia liiketoimintaa ja ohjata sen kehitystä kestävän kehityksen periaatteita noudattaen. Taloudellisen ja sosiaalisen vastuun ajankohtaistuminen 2000-luvulla oli Harmaalan ja Jallinojan mukaan seurausta globalisaation lisäksi hyvinvointivaltion kriisiytymisestä ja yritysten erilaisista normirikkomuksista. Erityisesti kehittyvien maiden olot ovat tulleet ajankohtaisiksi yritysten liiketoiminnan globalisoitumisen myötä. Myös hyvinvointivaltion julkisen sektorin velkaantuminen on lisännyt yritysten painetta ottaa suurempi rooli yhteiskunnallisten asioiden hoidossa. Lisäksi yritysten sisällä tapahtuneet lainrikkomukset, lahjonnat ja johtajien ylenpalttiset palkkiot ovat lisänneet yhteiskuntavastuukeskustelua. Juholin (2004, s. 40–41) korostaa globalisaation merkitystä myös valtion jakautumisessa. Globalisaation myötä valta on siirtynyt yhä harvempien suuryritysten käsiin, ja se ylettyy myös poliittisiin päättäjiin. Yleisön ja median mielenkiinto on tämän uuden valtajaan myötä keskittynyt yhä enemmän suuryrityksiin ja niiden toimiin.

Osaltaan nykypäivän yhteiskuntavastuun keskusteluun ovat Joutsenvirran, Halmeen ja Mäkisen (2004, s. 9–10) vaikuttaneet myös maailmanlaajuiset talous-, ilmasto- ja köyhyyshyyskriisit. Harmaala ja Jallinoja (2012, s. 34–35) mainitsevat vuonna 2008 Yhdysvalloissa alkaneen finanssikriisin, jonka vaikutukset näkyivät talouden taantumina ympäri maailmaa. Finanssikriisi aiheutti myös pitkäaikaisia sosiaalisia vaikutuksia kuten pitkäaikais- ja nuorisotyöttömyyden lisääntymistä ja joidenkin ikäluokkien runsasta syrjäytymistä. Myös Kreikassa alkanut ja muualle Eurooppaan 2010-luvulla levinnyt euron kriisi lisäsi epäluottamusta finanssimarkkinoilla. Finanssikriisejä on pyritty ratkaisemaan muun muassa maailmanlaajuisella valvontajärjestelmällä ja erilaisilla tasapainottavilla elvytystoimilla.

Juholin (2004, s. 42) huomioi EU:n ja YK:n vaikutuksen yritysten aktivoinnissa. YK:n pääsihteeri Kofi Annanin toimesta käynnistettiin vuonna 1999 Global Compact -aloite, jonka tarkoitus oli tarjota tukea yrityksille, jotka olivat kiinnostuneita globaalien kasvun saavuttamisesta vastuullisesti. Erityisesti tällä aloitteella oli merkittävä vaikutus kansainvälisellä tasolla. Aloitteen teemat jakautuvat kolmeen eri osa-alueeseen; ihmisoikeuksiin, työelämän oikeuksiin ja ympäristökysymyksiin. Pääteemat jaettiin osaltaan pienempiin aihepiireihin. Työelämän oikeudet koostuivat muun muassa järjestäytymisen vapaudesta, neuvotteluoikeudesta, työpaikan valinnan vapaudesta, pakko- ja lapsityön kiellosta sekä syrjinnänvastaisuudesta. Vaikka monet näistä asioista ovat pohjoismaissa kohtuullisen hyvällä tasolla, piilee Juholinin mukaan riski toiminnan siirtämisessä kehitysmaihin ja siirtymätalouksiin, joissa tilanne on huomattavasti huonompi. Harmaala ja Jallinoja (2012, s. 50) mainitsevat myös Global Compact -aloitteen eräänlaisena inhimillisen toiminnan viitekehyksenä yrityksille, mutta samalla kritisoivat sen hyödyllisyyttä. YK:lla ei ole tarvittavia resursseja valvoa, että yritykset noudattaisivat vastuullisia toimintaperiaatteita käytännössä, joten yritykset saattavat sen varjolla harjoittaa vain näennäistä vastuullisuutta rakentaakseen mainettaan.

Juholinin (2004, s. 42) mukaan myös EU:n vuonna 2001 käynnistämällä *European Business Campaign 2005* -kampanjalla on ollut suuri vaikutus yritysten yhteiskuntavastuun kehitykseen. Mukana kampanjassa oli tuhansia yrityksiä, kokouksia pidettiin useissa Euroopan pääkaupungeissa, kampanjan ympärillä tehtiin tutkimusta ja siitä tehtiin vuosittaista raportointia. EU:n puheenjohtajamaan Irlannin pääministeri Bertie Ahern antoi vuoden 2004 raportissa lausunnon, jossa hän toi ilmi kansalaisten ja kuluttajien merkittävästi kasvaneen mielenkiinnon yritysten liiketoimintaetiikkaa, ympäristövastuuta sekä sosiaalisia ja lähiyhteisöä koskevia kysymyksiä kohtaan.

Yritysten yhteiskuntavastuun ja hyväntekeväisyyden suhde herättänyt paljon keskustelua, ja se on hyvin vaihteleva maantieteellisestä sijainnista riippuen. Tämä näkyy esimerkiksi yhdysvaltalaisen professori Archie Carrollin (1991) tunnetussa yhteiskuntavastuun

pyramidimallissa, jota on käytetty laajasti perustana yhteiskuntavastuun tasojen ymmärtämiseksi. Malli pohjautuu ajatukselle, että yritysten päätehtävä on tuottaa voittoa. Toiseksi tärkein vastuu on lakien noudattaminen ja kolmas toiminnan eettisyys. Neljäs ja viimeinen vastuun taso on filantrooppinen vastuu, jonka perimmäinen ajatus on, että yrityksen tehtävä on edistää yhteiskunnan hyvinvointia.

May ja Roper (2014, s. 767) huomauttavat, että Carrollin mallissa on huomioitava, että se sopii enemmänkin yhdysvaltalaiseen maailmankatsomukseen kuin eurooppalaiseen tai pohjoismaalaiseen. Filantropia eli hyväntekeväisyys on Yhdysvalloissa yrityksille perinteisempää, sillä toisin kuin esimerkiksi pohjoismaissa, valtio ei tarjoa sosiaalihuoltoa kansalaisille. Filantropian lisäksi yritykset harjoittavat yhteiskuntavastuuta myös muilla tavoin. Monet yritykset pyrkivät levittämään tietoisuutta tärkeäksi kokemistaan aihepiireistä kuten esimerkiksi lukutaidosta, köyhyydestä tai puhtaasta vedestä. Tietoisuuden lisäämisen jatkeena jotkut yritykset ovat Mayn ja Roperin mukaan kehittäneet asiaan liittyviä markkinointikampanjoita, joiden myötä kuluttajat voivat osallistua asian tukemiseen palvelun tai tuotteen kuluttamisen avulla. Osa yrityksistä on taas keskittynyt aloitteisiin, joilla pyritään muuttamaan kansalaisten suhtautumista esimerkiksi rokotuksiin, ravintoon, kierrätykseen tai ympäristönhoitoon. Lisäksi yritykset ovat kehittäneet vapaaehtoishjelmia, joissa työntekijät käyttävät aikaansa ja taitojaan paikallisten yhteisöjen hyväksi.

Myös Juholin (2004, s. 17–18) vertaa hyväntekeväisyyttä ja yhteiskuntavastuuta keskenään. Hän tekee selkeän eron näiden kahden toiminnan välillä toteamalla, että kimmoke hyväntekeväisyyteen tulee yrityksen halusta kiillottaa yrityskuvaansa. Etenkin Yhdysvalloissa hyväntekeväisyydellä on pitkät perinteet, sillä katolilaisen uskonnon mukaisesti kansalaisten huolenpidosta tulee vastata ensisijaisesti perheen, kansalaisjärjestöjen ja kirkon, toisin kuin pohjoiseurooppalaisissa maissa, joissa vastuu on yhteiskunnalla ja sitä toteutetaan verorahojen avulla. Hyväntekeväisyys on yhdysvaltalaisille yrityksille osittain myös mainontaa ja markkinointiviestintää, eikä siinä ole oikeastaan kyse vastuusta vaan siitä, millaista kilpailuetua yritys voi hyväntekeväisyydellä saavuttaa. Juholin huomauttaa

tämän olevan ristiriidassa hyväntekeväisyyden perusajatuksen kanssa, jonka mukaan sitä pitäisi tehdä ”hyvästä sydäimestä”, ilman odotuksia palkinnosta tai kompensatiosta. Koipijärvi ja Kuvaja (2017, s. 26) kehottavat hyväntekeväisyyttä harjoittavia yrityksiä taloudellisen tukemisen sijaan tekemään yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa ja tarjoamalla niille resursseja esimerkiksi työ- ja harjoittelupaikkojen tai asiantuntija-avun muodossa. Tällä tavoin lähiyhteisöille voidaan tarjota pidempiaikaista hyötyä.

2.1 Yritysten yhteiskuntavastuun ulottuvuudet

Nykypäivänä yritysten vastuullisuutta lähestytään Joutsenvirran, Halmeen, Jalaksen ja Mäkisen (2011, s. 13) mukaan usein kolmen pilarin tai ulottuvuuden mallin avulla. Se on levinnyt laajalle ja vaikuttanut merkittävästi yrityksissä tehtävään vastuutyöhön. Koipijärvi ja Kuvaja (2017, s. 18–19) kertovat John Elkingtonin kehittämän kolmen pilarin mallin (eng. *triple bottom line*) tulleen käyttöön laajemmin 1990–2000 lukujen taitteessa, jolloin yhteiskuntavastuu nousi yritysten johdon agendalle ja siitä alettiin puhua yritysvastuuna. Mallin kolme pilaria koostuvat sosiaalisesta, taloudellisesta ja ympäristövastuusta. Joskus malliin lisätään myös neljänneksi pilariksi kulttuurinen vastuu, joka Harmaalan ja Jallinojan (2012, s. 16) mukaan sisällytetään kuitenkin usein sosiaaliseen vastuuseen.

Juholin (2004, s. 16) toteaa ympäristövastuun olleen näistä kolmesta yhteiskuntavastuun ulottuvuudesta eniten esillä 1990-luvulta lähtien, jolloin yritykset alkoivat kiinnittää asiaan enemmän huomiota ja myös raportoimaan ympäristötoimistaan. Ympäristövastuu oli jonkin aikaa yrityksille tervetullut myyntivaltti, mutta se on sittemmin menettänyt merkitystään lisäarvon tuojana ja se nähdään enemmänkin itsestäänselvyytenä. Aihe herättää kiinnostusta vasta, kun yrityksen ympäristövastuun tasoa on syytä epäillä. Ympäristöasioihin on Koipijärven ja Kuvajan (2017, s. 18) mukaan kuitenkin erityisesti rasakan teollisuuden yritysten toimesta kiinnitetty huomiota jo 1980-luvulla. Jo tuolloin yrityksiin palkattiin henkilökuntaa vastaamaan ympäristöasioista, jotka keskittyivät erityisesti päästöjen vähentämiseen. 2000-luvun ympäristövastuu pitää sisällään vesien,

ilman ja maaperän suojelun, ilmastonmuutoksen torjunnan, luonnon monimuotoisuuden turvaamisen, tehokkaan ja säästävän luonnonvarojen käytön sekä vastuun tuotteen elinkaaresta ja toiminnan arvoketjusta.

Blowfield ja Murray (2011, s. 18) nostavat esille taloudellisen vastuun aseman merkityksellisimpänä yhteiskuntavastuun osa-alueena kautta historian siinä mielessä, että monet teoreetikot ja yritysjohtajat ovat pitkään pitäneet sitä ainoana yritysvastuun ulottuvuutena (lain puitteissa toteutettuna). Näiden teoreetikoiden ja yritysjohtajien mukaan yritys tuottaa tarpeeksi oheishyötyä yhteiskunnalle tuottaessaan palveluiden ja tuotteiden lisäksi avoimia työpaikkoja sekä arvoa sidosryhmille. Näin ollen toimitusjohtajien ei tarvitsisi miettiä muuta kuin yrityksen tuottoa, sillä se on lopulta asia, joka kertoo yrityksen hyödystä yhteiskunnalle. Näkökulma taloudelliseen vastuuseen on kuitenkin muuttunut monilla tavoin tästä vanhanaikaisesta ajatusmallista.

Juholinin (2004, s. 15) mukaan taloudelliseen vastuuseen liittyy vastuu yrityksen kilpailukyvystä, kannattavuudesta, sijoituksista ja investoinneista. Taloudellista vastuuta on myös toteuttaa edellä mainittuja asioita eettisesti ja moraalisesti hyväksyttävästi siten, ettei yrityksen toiminta aiheuta ongelmia sen sidosryhmille. Taloudellisen vastuun osapuolina voivat yrityksen henkilöstön lisäksi toimia keskeiset sidosryhmät, kuten omistajat, pääomamarkkinat ja viranomaiset. Juholin (2004, s. 93) huomioi myös, että taloudellisesti vastuullinen toiminta on monimutkaista siinä mielessä, että toiminnan taloudellista vastuuta (eli tuloksen tekemistä) voi olla vaikea arvioida heti. Usein esimerkiksi leikkausten tuoman rahallisen hyödyn voi todeta vasta paljon myöhemmin. Taloudellisesta vastuusta puhuttaessa kaukokatseisuus on siksi tärkeä elementti.

Harmaala ja Jallinoja (2012, s. 19–20) tuovat esiin hieman uudemman näkökulman taloudelliseen vastuuseen. Sen mukaan taloudellista vastuuta on myös tapa, yritykset luovat taloudellista hyvinvointia heitä ympäröivään yhteiskuntaan. Yritykset voivat edistää lähiyhteisöjen taloudellisia edellytyksiä ja kilpailukykyä muun muassa ostojen, investointien ja yhteishankkeiden avulla. Niiden päämääriä voivat olla esimerkiksi koulujen ja

satamien rakentaminen. Taloudellista vastuuta voidaan toteuttaa myös yrityksen hallintoperiaatteiden kautta, riskienhallinnassa, sijoitussuunnitelmissa, luotto-, hinnoittelu- ja ostopolitiikassa ja sisäpiiriohjeistuksessa. Harmaala ja Jallinoja (2012, s. 19) huomauttavat lisäksi, että taloudellisen vastuun perustana on pitkälti lainsäädäntö, joka vaihtelee maasta riippuen. Voidaan siis sanoa, että esimerkiksi verojen maksaminen on sekä laillisen että taloudellisen vastuun kantamista, koska se edistää ympäröivän yhteiskunnan taloudellista hyvinvointia. Simola ja Ylönen (2011, s. 117–121) nostavat myös esiin veronmaksun roolin yritysvastuun kentässä. He toteavat vastuullisen yrityksen maksavan veronsa maahan, jossa verotettavaa tuloa syntyy, ja olevan avoin veronmaksustaan. Talouden globalisaatio on kuitenkin vaikeuttanut esimerkiksi pääoman ja yritysten verottamista merkittävästi, ja samalla ajanut valtiot kilpailemaan yrityksistä hyödyntämällä matalaa verotusta ja verohelpotuksia, mikä taas on johtanut laittomien rahavirtojen ja veroparatiisien kasvuun viime vuosikymmeninä.

Juholinin (2004, s. 88–90) kertoo sosiaalinen vastuun perinteisesti pitäneen sisällään henkilöstökysymykset, joihin kuuluvat esimerkiksi rekrytointiperiaatteet, urasuunnittelu, työterveys ja -turvallisuus, tuotteiden ja palvelujen turvallisuus, sukupuolten ja ikäryhmien välinen tasa-arvo sekä työpaikkakiusaamisen ja seksuaalisen häirinnän poistaminen työpaikoilta. Harmaala ja Jallinoja (2012, s. 48) nostavat esille myös väestön ikääntymisen yhtenä ajankohtaisena hyvinvointiyhteiskunnan haasteena. Tämä aiheuttaa väistämättä myös yrityksille haasteita, kun suuret ikäluokat jäävät vähitellen eläkkeelle. Juholin (2004, s. 109) ottaa esille myös lähiyhteistyön käsitteen osana yritysten sosiaalista vastuuta. Lähiyhteistyöllä tarkoitetaan vuorovaikutusta ja yhteistyötä naapuruston kanssa.

Myös Koipijärvi ja Kuvaja (2017, s. 19) painottavat henkilöstön merkitystä yritysten sosiaalisessa vastuussa, sillä yrityksen toimet vaikuttavat ensisijaisesti henkilöstöön. He sisällyttävät sosiaaliseen vastuuseen henkilöstön hyvinvoinnin ja osaamisen, tuotevastuun ja kuluttajansuojan, hyvät toimintatavat yritysverkostossa sekä lähiyhteistyö- ja yhteiskuntasuhteissa, ihmisoikeudet ja yleishyödyllisten toimintojen tukemisen. Yritysten

sosiaalinen vastuu kattaa nykyään sekä yrityksen oman toiminnan, että sen solmimat alihankinta- ja toimintasuhteet kuin myös yrityksen roolin yhteiskunnassa.

Tasa-arvokysymykset ovat Juholinin (2004, s. 89–91) mukaan tuottaneet viime vuosina yrityksille haasteita erityisesti heikon lainsäädännön maissa, joissa tasa-arvoasiat ovat usein huomattavasti matalammalla tasolla kuin esimerkiksi Pohjoismaissa. Liiketoiminta pohjoismaalaisilla säännöillä saattaa osoittautua mahdottomaksi esimerkiksi korruption vuoksi. Yritykset eivät myöskään katso itsellään olevan mahdollisuutta muuttaa toimintaympäristönsä tapoja ja kulttuuria nopealla aikataululla. Koska tällaisissa maissa valtion yrityksille määrittelemiä velvollisuuksia ollaan usein vasta kehittämässä, jää Harmaalan ja Jallinojan (2012, s. 20) mukaan yrityksen itsensä päätettäväksi, miten se toteuttaa sosiaalista vastuutaan. Kehittyvissä maissa yritykset saattavat harjoittaa sosiaalista vastuuta esimerkiksi kehittämällä työoloja, määrittämällä peruspalkkatasoa sekä ehkäisemällä lapsi- ja orjatyövoimaa.

Globalisaation myötä ja kilpailun kiristyttyä yritysten tehokkuusvaatimukset ovat kasvaneet ja työpaikkoja on siirretty kehittyviin maihin pienten kustannusten vuoksi, mikä on Harmaalan ja Jallinojan (2012, s. 46) mukaan johtanut ihmisoikeusrikkomuksiin. Niihin lukeutuvat muun muassa työntekijöiden huono ja epäinhimillinen kohtelu, lapsi- tai pakotyövoima, palkkojen maksamatta jättäminen. Työpaikkoja on kehittyvissä maissa avautunut muun muassa kaivostoiminnan, teollisuuden ja kuljetusten parissa.

Juholin (2004, s. 54) liittää sosiaaliseen vastuuseen myös sosiaalisen pääoman käsitteen, joka mielletään vastakohtaksi maalliselle pääomalle kuten rahalle. Sosiaalinen pääoma syntyy vuorovaikutuksesta ihmisten ja heitä ympäröivien verkostojen, kuten yritysten ja instituutioiden, välillä. Tiiviit perhe- ja ystäväverkostot ovat hyvä esimerkki sosiaalisesta pääomasta. Se edistää osallistensa elämänlaatua ja elämän pituutta. Sosiaalinen pääoman ydinarvo on vahvasti keskinäisessä luottamuksessa. Osa nykypäivän yrityksestä kokee tehtäväkseen osallistua yhteisönsä sosiaalisen pääoman kasvattamiseen esimerkiksi materiaalsen avun tarjoamisen kautta. Myös Talvio ja Välimaa (2004, s. 42) puhuvat

sosiaalisesta pääomasta, jota kutsutaan myös luottamuspääomaksi. Ajatus on Francis Fukuyaman ideoima ja sen keskeinen periaate on, että luottamuspääoma vahvistuu toisen osapuolen ollessa luotettava, lojaali ja rehellinen. Yritysmaailmassa luottamuspääoma avaa mahdollisuuksia esimerkiksi kustannustehokkuuteen ja innovointiin, sillä henkilöstön luottaessa toisiinsa työnteko tehostuu.

Juholin (2004, s. 15, 159) huomioi sosiaalinen ja taloudellisen vastuun nivoutuvan toisi-naan yhteen. Kun pohditaan esimerkiksi tuotannon pitämistä kotimaassa tai sen siirtoa ulkomaille, liittyvät vastuullisuuskysymyksiin sekä henkilöstön työpaikat että kilpailukyky. Voidaan esittää kysymys, onko henkilöstön irtisanominen vastuullista, mikäli toinen vaihto-eto on yritystoiminnan loppuminen. Onko vastuullisempaa tehdä pakolliset irtisano-miset, jotta yritys voi jatkaa päätehtäväänsä, eli voiton tuottamista?

Kulttuurinen vastuu sisällytetään Juholinin (2004, 2. 14) mukaan usein ympäristövastuu-seen, jolloin sen ymmärretään käsittävän lähinnä kulttuurisesti tärkeät rakennukset tai maisemat. Juholin (2004, s. 95) huomauttaa kuitenkin, että kulttuurinen vastuu voi kä-sittää maiseman ja rakennetun ympäristön lisäksi myös sivilisaation henkisen perimän. Vaatii yrityksiltä suvaitsevaisuutta, kun esimerkiksi uskonto määrittää työntekijälle sopi-vat työajat tai pukeutumisen.

Neljän edellä mainitun yhteiskuntavastuun ulottuvuuden lisäksi voidaan mainita lailli-nen- sekä poliittinen vastuu. Talvion ja Välimaan (2004, s. 29–30) mukaan laillinen vastuu muodostaa perustan yhteiskuntavastuulle, ja se pitää useimmissa maissa sisällään niin taloudelliseen toimintaan, kirjanpitoon, henkilöstöön kuin tuoteturvallisuuteenkin liitty-vät asiat. Lainkuuliaisuus ei kuitenkaan ole itsestäänselvyys, ja esimerkiksi lahjontaa ta-pahtuu yritysmaailmassa edelleen, vaikka se on kielletty useimmissa maissa. Talvio ja Välimaa huomauttavat lisäksi, että lait eivät itsessään riitä ohjaamaan yritysten liiketo-i-mintaa. Erityisesti nyky-yhteiskunnan monimutkaisuus ja uusien asioiden esiin tulemi-nen aiheuttavat sen, että lakien on mahdotonta pysyä mukana uusimmissa käännteissä.

Blowfield ja Murray (2011, s. 19–20) toteavat, että laillisuutta pidetään yleisesti liiketoiminnan edellytyksenä riippumatta siitä, nähdäänkö yritysvastuu ainoastaan taloudellisen vastuun kautta, vai muutkin osa-alueet sisältävänä kokonaisuutena. Liiketoiminnan laillisuus ei kuitenkaan ole niin yksiselitteinen asia. Tästä hyvänä esimerkkinä Blowfield ja Murray käyttävät globaaleja yrityksiä, joita sitovat eri lait riippuen siitä, missä maissa ne liiketoimintaansa toteuttavat. Monissa maissa esimerkiksi ympäristö- ja ihmisoikeuslait ovat vielä hyvin matalalla tasolla, ja liiketoiminnan siirtämistä näihin maihin voidaan pitää epäeettisenä. Talvio ja Välimaa (2004, s. 30) nostavat esiin myös yhteistyökumppaneiden ja alihankkijoiden toiminnan heijastumisen yritykseen, joka on tullut ajankohitaiseksi erityisesti globalisaation myötä. Vaikka yritys ei omatoimisesti hyödyntäisi esimerkiksi ulkomaalaista, matalapalkkaista työvoimaa ja paikallisten lakien mahdollistamana kohtelisi työntekijöitään ala-arvoisesti, alihankkijoiden näin tehdessä lankeaa vastuuta joka tapauksessa yritykselle, vaikka laki ei pitäisi yritystä velvollisena.

Blowfield ja Murray (2011, s. 20) huomauttavat myös, että usein laki on viimeinen keino yhteiskunnallisten ongelmien kontrolloimiseksi, kun yhteiskunnan asettamat odotukset ja normit eivät toimi riittävän hyvin. Lakien ei siis ole tarkoituskaan toimia ainoana sääntökirjana vastuullisuutta koskien. Yritykset ovat myös kautta historian käyttäneet hyväksi varallisuuttaan vaikuttaakseen politikoihin ja lainsäätäjiin, mistä syystä lakeja ei voida pitää objektiivisina. Talvio ja Välimaa (2004, s. 30) ovat samoilla linjoilla muistuttaessaan, että lakien ei tulisi olla ainoa vastuullisen toiminnan määrittäjä, vaan yhteiskunnan toimivuuden vuoksi esimerkiksi yleinen moraali ja arvot ovat keskeisiä.

Tempelsin, Blokin ja Verweijin (2017, s. 90–91) mukaan yritysten poliittinen vastuu ei ole uusi käsite mutta sen merkitys on kasvamassa, kun yritykset osallistuvat hallitusten ja hallitusten välisten instituutioiden ohella yhä enemmän ja enemmän maailmanlaajuisten ongelmien ennaltaehkäisyyn ja korjaamiseen. Nämä ongelmat liittyvät usein muun muassa ilmastonmuutokseen, sairauksiin ja huonoihin työolosuhteisiin ja ihmisoikeuksiin yleisesti. Lisäksi yritykset tarjoavat yhä enemmän julkisia hyödykkeitä ja osallistuvat hallituksen aloitteisiin. Edellä mainitut asiat näkyvät erityisesti suurten, monikansallisten

yrittäjien toiminnassa. Crane, Matten ja Moon (2008, s. 1) toteavat yritysten kasvaneen vallan yhteiskunnan sosiaalista ja taloudellista menestymistä kohteen tuoneen ne mukaan poliittiseen kenttään. Yrityksillä on paikkansa niin valtiollisten kuin hallitustenvälisen sääntöjen laatimisessa, ja myös lähiyhteisöjen ongelmien ratkaisemisessa. Yritykset ovat myös mukana globaaleja aiheita kuten ilmastonmuutosta, konflikteja, köyhyyttä, ihmisoikeuksia, tasa-arvoa ja sosiaalista oikeudenmukaisuutta koskevassa keskustelussa.

2.2 Yrityskansalaisuus

Yrityskansalaisuuden käsite juontaa Juholinin (2004, s. 58–60) mukaan juurensa yhteiskuntavastuun käsitteeseen, joka yleistyi julkisessa keskustelussa 2000-luvun alussa, kun aiemmin käsite oli tunnettu lähinnä akateemisissa piireissä. Keskustelussa nousi vahvasti esiin ajatus, että yritysten yhteiskuntavastuun tulisi olla vapaaehtoista, jotta se olisi oikealla tavalla motivoitunutta. Myöhemmin käsite *yhteiskuntavastuu* todettiin turhan monitulkintaiseksi, ja asian yksinkertaistamiseksi otettiin käyttöön *yrityskansalaisuus*, joka alleviivasi sitä, miten yrityksillä tulisi yhteiskunnallisina toimijoina olla samanlaisia vastuita, vapauksia ja velvollisuuksia, kuin muillakin kansalaisilla.

Myös Crane, Matten ja Moon (2005, s. 430) pohtivat yrityskansalaisuuden käsitettä. Yrityskansalaisuus terminä otettiin käyttöön Yhdysvalloissa jo 80-luvulla, ja se on myöhemmin rantautunut myös Eurooppaan. Yrityskansalaisuudeksi nimettiin aluksi yritysten toimesta kaikki niiden harjoittama sosiaalinen vastuu ja siihen liittyvät toiminnot. Nykypäivänä termiä eivät käytä pelkästään yritykset itse, vaan se on myös akateemikoiden, konsulttien, valtion osastojen, kansalaisjärjestöjen ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden käytössä. Termin merkitys on ollut kiistanalainen, sillä termillä itseään kuvailevat yritykset käyttävät sitä lähinnä trendikkäänä nimikkeenä jo kauan harjoittamalleen filantropialle ja sosiaaliselle vastuulle, mutta toisaalla termin sisällään pitämään ”kansalaisuuteen” on haluttu pureutua syvemmin.

Crane, Matten, Glozer ja Spence (2016, s. 69–70) huomauttavat, että koska yrityskansalaisuus on käsitteenä edelleen suhteellisen uusi, ei sille ole olemassa vakiintunutta määritelmää. He nostavat kuitenkin esille kolme yleisesti käytössä ollutta määritelmää. Hie-
man rajoittuneemman määritelmän mukaisesti yrityskansalaisuuden määrittävänä tekijänä voidaan pitää filantropiaa ja ajatusta siitä, että yritys jakaa varakkuuttaan muillekin kansalaisille. Toisen määritelmän mukaan yritysvastuu ymmärretään synonyymina yritysten yhteiskuntavastuulle, jolloin siltä odotetaan hyvää, naapurillista käytöstä ja vastuullista liiketoimintaa yhteiskunnassa. Crane ja muut pitävät nykypäivän yritysten poliittisen aseman vuoksi kuitenkin sopivimpana kolmatta näkemystä, joka perustuu siihen, että kansalaisilla on kolme erillistä oikeutta; sosiaaliset oikeudet, kansalaisoikeudet ja poliittiset oikeudet. Sosiaaliset oikeudet pitävät sisällään oikeuden muun muassa koulutukseen, terveydenhuoltoon ja muihin hyvinvoinnin osa-alueisiin. Kansalaisoikeuksiin kuuluu oikeus omaisuuteen, osallistua vapaisiin markkinoihin ja harjoittaa sananvapautta. Poliittisiin oikeuksiin taas sisältyy äänioikeus sekä oikeus osallistua julkisiin hallintoprosesseihin. Crane ja muut näkevät yritykset eräänlaisina keinotekoisina kansalaisina, joille kuuluu osa näistä oikeuksista. Yritysten kasvaneen vallan vuoksi niillä on myös mahdollisuus vaikuttaa näihin oikeuksiin yhä enemmän, mistä syystä yritykset ovat ottaneet perinteisten poliittisten toimijoiden roolin yhteiskunnassa. Yritykset voivat olla mukana suojelemassa, johtamassa ja mahdollistamassa näitä kansalaisten oikeuksia muun muassa ruokkimalla kodittomia, auttamalla koulujen budjetoinnissa, edistämässä työllistymistä ja puolustamalla kansalaisoikeuksia kuten yksityisyyttä. Cranen ja muiden näkemyksen mukaan yrityskansalaisuus tarkoittaa siis yksinkertaistettuna tapaa, jolla yritykset hallinnoivat näitä kansalaisten kolmea oikeutta.

Tempels, Blok ja Verweij (2017, s. 93) antavat kaksi erilaista lähestymistapaa yrityskansalaisuuteen. Republikaanisen näkemyksen mukaan yritys on toimija, jolla on sekä yksityinen (taloudellinen) että julkinen (eettinen) vastuu. Yrityksen on omaksuttava molemmat roolit toimiessaan yhteiskunnassa. Yritysten odotetaan toimivan aktiivisesti myös poliittisessa kentässä ja edesauttavan yhteiskunnan hyvinvointia. Liberaalimman lähestymistavan mukaan yritysten päätehtävä on tuottaa voittoa todellisille taloudellisille

kansalaisille eli yrityksen omistajille. Yrityksen täytyy toimia lain mukaan, mutta sillä ei ole ylimääräisiä sosiaalisia tai poliittisia vastuita. Mäkinen ja Kourula (2013, s. 155–156) nostavat myös osaltaan esiin klassisen liberalismiin mukaisen näkemyksen vastuunjaosta yritysten ja valtion välillä, jonka mukaan poliittiset tehtävät kuuluvat yksinomaan valtiovalan instituutioille, ja yritysten tehtävä on keskittyä taloudellisiin päämääriinsä. Globalisaatio on kuitenkin vienyt yritysvastuukeskustelun painopistettä poliittiseen ja sosiaaliseen vastuuseen. Erityisesti monikansallisten suuryritysten nähdään olevan vastuussa myös perinteisesti valtiovalle kuuluvista poliittisista ja sosiaalisista tehtävistä.

Juholin (2004, s. 47) esittelee laajan sosiaalisen vastuun käsitteen, jonka perimmäinen ajatus on, että voiton tuottaminen on toissijaista verrattuna yrityksen peruspäämäärään, joka on koko yhteiskunnan elämänlaadun parantaminen ja hyvinvointi. Tämä ajatusmalli on syvässä ristiriidassa klassisen liberalismiin näkemyksen kanssa, joka arvottaa voiton tuottamisen yrityksen kaikkein tärkeimmäksi tavoitteeksi. Yhä useampi yritys on kuitenkin nykypäivänä muuntautumassa niin kutsutuiksi kolmannen sukupolven yrityskansalaisiksi tai proaktiivisiksi yrityksiksi, joiksi Juholin (2004, s. 56) nimeää yritykset, jotka ovat hyvin tietoisia niihin kohdistuvista odotuksista vastuullisuuden saralla ja haluavat tulla tunnetuiksi vastuullisuudestaan. Vastuullisuuden välttelyn sijaan ne suhtautuvat vastuullisuuteen tärkeänä liiketoimintavalttina.

Yrityskansalaisuuteen sisältyy myös ajatus lähiyhteistyöstä, joka Juholinin (2004, s. 91–93) mukaan tarkoittaa sitä, että yritys tukee lähiyhteisöään myös muuten kuin veroja maksamalla. Lähiyhteisön määritelmä ei ole tiukasti rajattu, vaan se voi koskea kaupunkia, maata tai kokonaista maanosaa kontekstista ja näkökulmasta riippuen. Etenkin pienillä paikkakunnilla yrityksillä on usein suurempi rooli ja poliittista vaikutusvaltaa. Tällöin lähiyhteistyö on myös erityisen tärkeää yrityksen maineen kannalta. Juholin kritisoi lähiyhteistyötä, jossa yritykset ottavat hoitaakseen perinteisesti valtioille ja yhteiskunnalle kuuluvia tehtäviä kuten julkisten alueiden ja -tilojen kunnossapitoa. Erityisesti pohjoismaissa tällainen toiminta on koettu puolueettomuutta vaarantavana, ja se rinnastetaan

sponsorointiin, PR:ään ja markkinointiviestintään, jotka herättävät yleisössä kielteisiä reaktioita. Näiden termien sijaan yritykset puhuvatkin usein yhteistyöhankkeista.

2.3 Sidosryhmävuorovaikutus

Yritysten yhteiskuntavastuun merkityksen kasvun myötä yritysten sidosryhmien määrä on kasvanut. Niskalan, Pajusen ja Tarna-Manin (2009, s. 62) mukaan yritysten sidosryhmät ovat aiemmin olleet kiinnostuneita lähinnä perinteisistä liiketoiminnan kysymyksistä, ja ne ovat koostuneet ryhmistä, joilla on yrityksen liiketoimintaan jonkinlainen suhde. Sidosryhmävastuun korostuminen on lisännyt näiden vanhojen sidosryhmien kiinnostusta vastuullisuutta, mutta tuonut mukanaan myös uusia sidosryhmiä, kuten kansalaisjärjestöt, joihin yrityksillä ei aiemmin ole ollut minkäänlaista suhdetta.

Harmaala ja Jallinoja (2012, s. 65–66) jakavat sidosryhmät kolmeen eri ryhmään; yhteiskunnallisiin sidosryhmiin, taloudellisiin sidosryhmiin ja sisäisiin sidosryhmiin. Yhteiskunnallisiin sidosryhmiin kuuluvat media, kansalaisjärjestöt, toimialaliitot, valtio, kunnat ja lainsäätäjät. Niillä ei ole erityistä taloudellista intressiä yritystä kohtaan, mutta voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa yrityksen liiketoimintaan paljonkin. Taloudellisiin eli liiketoimintasidosryhmiin kuuluvat yrityksen liikekumppanit, alihankkijat, jakelijat, asiakkaat ja luotonantajat. Ne ovat yrityksen taloudelle erittäin merkityksellisiä, sillä niiden osallisuus ja kiinnostus yritystä kohtaan ovat ratkaisevia yrityksen menestyksen kannalta. Sisäisiin sidosryhmiin taas kuuluvat yrityksen omistajat, johto ja henkilökunta. Ne tekevät osansa yrityksen tavoitteiden eteen joko tukemalla yritystä rahallisesti tai oman työpanoksensa kautta. Tärkeimpinä sidosryhminä pidetään yleisesti omistajia ja henkilökuntaa.

Sidosryhmävuorovaikutus on saanut yhä suuremman merkityksen yritysten yhteiskuntavastuun kehittyessä. Koipijärvi ja Kuvaja (2017, s. 121–122) toteavat vuorovaikutteisen sidosryhmätyön edellyttävän yritykseltä joustavuutta, näkemyksellisyyttä ja dialogisuutta. Yritysvastuukeskustelun alkuaikoina 1990-luvulla yritykset kokivat sidosryhmät tunkeilevina ja eräänlaisena uhkana, jotka saattoivat potentiaalisesti aiheuttaa kriisejä.

Myöhemmin läpinäkyvyys ja vuorovaikutus tunnistettiin keskeisiksi tekijöiksi vastuullisuustyössä ja myös yrityksen menetyksen edellytyksiksi. Tämä johti siihen, että yritys vastuun agendat alkoivat kehittyä sidosryhmävetoisesti ja sidosryhmien kuunteleminen otettiin osaksi johtamista.

Talvio ja Välimaa (2004, s. 48–53) painottavat sidosryhmien osallistamisen merkitystä. Avoimen ja laajan osallistamisen kautta yritys on perillä sidosryhmien odotuksista, joita se voi sitten peilata omiin tavoitteisiinsa, kulttuuriinsa ja arvoihinsa. Siten päätöksenteko voidaan pitää tasapainoisena. Oikeat tai väärät ratkaisut ovat toissijaisia verrattuna niiden prosessien tärkeyteen, joiden avulla ratkaisuihin päädytään. Mikäli sidosryhmät jätetään päätöksenteossa huomiotta, voi yritys kohdata taloudellisten tappioiden lisäksi maineen menetyksen. Maine taas on hyvin vaikea rakentaa uudelleen, kun se on kerran menetetty.

Myös Juholin (2004, s. 51) nostaa esille sidosryhmien osallistamisen tärkeyden. Sosiaalisen- ja yhteiskuntavastuun kantaminen kokonaisuutena edellyttää Juholinin mukaan yrityksiltä sitä, että ne tunnistavat eri sidosryhmät ja niiden yritykselle asettamat vaatimukset ja odotukset. Haasteita ilmenee usein siitä syystä, että sidosryhmiä on paljon ja niiden odotukset voivat erota toisistaan paljonkin. Kaikkiin odotuksiin vastuullisuudesta voi myös olla mahdotonta vastata, sillä yritysten liiketoiminta on nykypäivänä laajasti hajautettua. Omatoiminen valvonta esimerkiksi eri yhteistyökumppaneiden toimiin liittyen voi olla mahdoton tehtävä, ja ulkopuolisen palvelun palkkaaminen suorittamaan valvontaa voi koitua kohtuuttoman kalliiksi.

Yritysten sidosryhmien odotukset ovat olleet kimmoke yritysten yhteiskuntavastuussa nähdylle kehitykselle. Talvion ja Välimaan (2004, s. 55) mukaan esimerkiksi rahoittajille ja sijoittajille on perinteisesti merkinnyt eniten yrityksen hyvä tuottavuus. Sittemmin tuotto-odotusten rinnalle nousi odotus vastuullisesta liiketoiminnasta. Henkilökunnan odotukset ovat laajentuneet säännöllisestä palkanmaksusta koskemaan myös terveellistä ja turvallista työpaikkaa sekä kannustavaa ja kehittävää työilmapiiriä.

2.4 Metsäteollisuus ja vastuullisuus

Metsäteollisuuden historia vastuullisuuden ja vastuullisuusviestinnän parissa on pitkä. Joutsenvirta (2006, s. 53–54) toteaa suomalaisen ympäristövastuukeskustelun yltävän jopa 1800-luvun loppupuolelle saakka. Kuitenkin vasta 1960-luvun loppupuolella keskusteluun alkoivat osallistua myös ympäristönsuojelijat, samalla kun keskustelua teollisuuden negatiivisista ympäristövaikutuksista alettiin käydä globaalilla tasolla. Kiistat ja konfliktit metsätalouden edustajien ja sekä kansainvälisten että kansallisten ympäristöjärjestöjen ja aktivistiryhmien kesken yleistyivät ja kärjistyivät. Kiistojen aiheena oli 1970- ja 1980-lukujen vaiheessa erityisesti teollisuuden aiheuttamat negatiiviset ympäristövaikutukset kuten avohakkuut, soiden ojitukset sekä vesakkomyrkytykset. 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa merkittävimmät konfliktit koskivat erämaametsien suojelua, kloorivalkaisun lopettamista ja kierrätyskuidun käytön lisäämistä. 1990-luvulla luonnon monimuotoisuudesta tuli kiistojen ydinkysymys ja kiistat alkoivat paisuessaan saada myös kansainvälistä huomiota. Luonnon monimuotoisuus oli eniten kiistelty ympäristökysymys myös 2000-luvun alussa.

Joutsenvirran (2006, s. 56) mukaan suomalainen metsäteollisuus on lähtenyt muuta maailmaa paljon myöhemmin mukaan uudenlaiseen, laajempaan kestävyysajatteluun. Pääsyy tähän on ollut se, että metsäteollisuudella on aina ollut erityinen asema suomalaisessa yhteiskunnassa. Metsäsektorin hyvinvoinnin on ajateltu suoraan heijastuvan myös yhteiskunnan hyvinvointiin, mistä syystä metsätaloudessa on vahvasti keskitytty tehokkaaseen viljelyyn. Kestävyys mitattiin sen kautta, onko metsässä tarpeeksi puuta teollisuuden tarpeita varten. Metsäteollisuuden hidas reagointi on myös syy siihen, miksi vastuullisuuskiistoja on käyty Suomessa myöhemmin kuin monessa muussa maassa.

Rusko (2010, s. 315) mainitsee suomalaisen metsäteollisuuden koostuvan kolmesta eri liiketoiminta-alasta: metsätaloudesta, puutuotetaloudesta sekä selluloosa- ja paperitaloudesta. Halme ja Joutsenvirta (2011, s. 252) mainitsevat, että erityisesti selluloosa- ja paperiteollisuuden ongelmana on ollut työntekijöiden jatkuva irtisanominen. Viime vuosina suomalainen metsäteollisuus on ollut otsikoissa muun muassa

kartellitoimintasyytöksien ja niitä kohtaan nostettujen joukkokanteiden johdosta. Yksi kartelliepäilyistä on koski MTV:n (mtvuutiset.fi, 2019) mukaan Metsäliiton, Stora Enson ja UPM:n keskinäisiä sopimuksia liittyen raakapuun hintaan vuosina 1997–2004. Markkinaoikeus määräsi Metsäliitolle ja Stora Ensolle miljoonasakot vuonna 2009. UPM ilmoitti kartellista oma-aloitteisesti viranomaisille, ja välttyi tämän vuoksi sakoilta. Metsähallitus, yli 30 kuntaa sekä lähestulkoon 500 yksityistä metsänomistajaa haastoivat yritykset vuonna 2011 oikeuteen kartellista niille aiheutuneiden taloudellisten vahinkojen vuoksi. Oikeus kuitenkin hylkäsi korvausvaatteet jokaisessa kolmessa tapauksessa. Toinen paljon otsikoissa ollut kartellisyytös koski Stora Ensoa ja UPM:ää ja sijoittuu Yhdysvaltoihin. Reuters.com (2013) kertoo yrityksiä vastaan nostetuista joukkokanteista liittyen aikakauspaperin hintaan. Yrityksiä syytettiin hintojen sopimisesta keskenään, ja sekä Stora Enso että UPM päätyivät maksamaan useita miljoonia dollareita sopiakseen oikeusjutut. Stora Enso kielsi silti syytökset sitä kohtaan ja kertoi sovitelleensa vain, jotta kahdeksan vuotta kestänyt oikeuskäsittely saataisiin viimein päätökseen.

3 Yritysten vastuullisuusviestintä

Joutsenvirta ja Halme (2011, s. 252) toteavat, että vastuullisuusviestinnästä puhuttaessa saatamme helposti ajatella lähinnä vastuullisuusraportointia tai yrityksen medialle antamia lausuntoja vastuullisuudesta. Vastuullisuusviestintä on todellisuudessa kuitenkin laaja kokonaisuus, joka kattaa edellä mainittujen lisäksi muun muassa henkilöstö- ja asiakaslehdet, yritys- ja palveluesitteet, tuotepakkaukset, asiakaspalvelutilanteet sekä erilaiset sidosryhmäyhteistyön ja julkisen keskustelun tilanteet. Vastuullisuusviestintä pitää sisällään tarkkaan laaditun sisällön lisäksi myös suunnittelematonta viestintää.

3.1 Vastuullisuusviestinnän haasteita

Halmeen ja Joutsenvirran (2011, s. 252, 263) mukaan vastuullisuusviestintä on yksi hankalimmista yritysviestinnän muodoista, sillä liian huomiota herättävä viestintä voi aiheuttaa kielteisiä reaktioita ja mainehaittoja yritys vastuun todellisesta tasosta huolimatta. Viestintä voi herättää epäilyjä myös, mikäli se on monitulkintaista eikä tarpeeksi selkeää. Yksityiskohtaisuus ja tarkkuus luovat uskottavuutta vastuullisuusviestinnälle, mutta toisaalta ne ovat usein ristiriidassa viestin kiinnostavuuden ja ymmärrettävyyden kanssa. Vastuullisuutta on näin mahdotonta markkinoida samalla tavalla kuten esimerkiksi yrityksen tuotteita tai palveluita.

Yhtenä isona haasteena Halme ja Joutsenvirta (2011, s. 252) mainitsevat myös yritysten oman toimialan vastuullisuusongelmien tiedostamisen ja myöntämisen. Esimerkiksi paperiteollisuudessa ajankohtainen aihe on ollut työntekijöiden jatkuva irtisanominen ja tekstiiliteollisuudessa lapsityövoiman hyödyntäminen. Mikäli yrityksen johdolle on epäselvää millaisista vastuullisuuden osa-alueista niiden sidosryhmät odottavat tietoa tai se ei halua syystä tai toisesta viestiä niistä, saattaa viestinnästä tai sen puutteesta koitua vakavia ongelmia. Sidosryhmät saattavat perustaa tietonsa pelkästään dokumenttielokuviiin tai kansalaisaktivistien salaa kuvaamiin videoihin, ja yritys menettää tilaisuutensa kertoa asioista oma-aloitteisesti ja läpinäkyvästi, ja sen maine saattaa kärsiä. Yrityksen

itsensä preferoimat vastuullisuusviestinnän aihepiirit poikkeavatkin usein niistä aiheista, joista sidosryhmät haluavat kuulla. Yritykset luonnollisesti haluaisivat viestiä positiivisista asioista, jotka edesauttaisivat niiden vastuullista mainetta.

Yritysten vastuullisuusviestinnän on Halmeen ja Joutsenvirran (2011, s. 263–264) mukaan oltava myös yhä vuorovaikutteisempaa. Koska hallitukset ja muut julkiset organisaatiot eivät ole kyenneet vastaamaan maailmanlaajuisiin ongelmiin riittävän hyvin, ovat ihmiset asettaneet yhä enemmän odotuksia ja toiveita yrityksiin. Enää ei riitä pelkkä kysymyksiin ja vaateisiin reagoiminen, vaan yritysten täytyy kyetä keskustelemaan tavoitteistaan ja toimintatavoistaan. Edelläkävijäyritykset keskustelevat näistä aiheista tarkoituksellisesti myös erimielisten sidosryhmien, kuten kansalaisjärjestöjen, kanssa ja näin pyrkivät ennakoivasti edistämään liiketoimintansa vastuullisuutta.

3.2 Vastuullisuusraportointi

Cranen, Mattenin ja Spencen (2014, s. 401) mukaan yritysten yhteiskuntavastuun roolin kasvaminen on ollut merkittävä tekijä yritysten siirtyessä taloudellisten lukujen lisäksi raportoimaan myös vastuullisuudestaan. Kuisma ja Temmes (2011, s. 267) kertovat, että kun yritykset 80-luvulla alkoivat laatimaan vastuullisuusraportteja, oli raportoinnin taustalla tarve vahvistaa uskottavuutta erityisesti ympäristöviestinnän suhteen ja raportit keskittyivätkin silloin enimmäkseen ympäristövastuuseen. 2000-luvun alussa alettiin ympäristöraporttien sijaan julkaista kestävän kehityksen raportteja tai ympäristö- ja yhteiskuntavastuun raportteja, joissa käsiteltiin ympäristövastuun lisäksi yrityksen sosiaalista ja taloudellista vastuuta. Ljungdahl (2008, s. 35) huomauttaa, että esimerkiksi öljy-, kaasu-, energia-, kemikaali- ja metsäteollisuuden piirissä vastuullisuusraportointi on huomattavasti yleisempää, kuin muilla aloilla. Näillä aloilla toimivilla yrityksillä on niiden luonnonvarojen kuluttavan luonteen vuoksi myös pitkä kokemus erityisesti ympäristövastuun raportoinnista.

Nykypäivän vastuullisuusraporteissa avataan Koipijärven ja Kuvajan (2017, s. 34) mukaan yrityksen vastuullisuustyön lähtökohtia ja tavoitteita, kerrotaan saavutetuista tavoitteista ja miten aiotaan saavuttaa ne tavoitteet, joihin vielä ei olla päästy. Niissä käsitellään myös tulevaisuuden näkymiä ja niiden yritykselle tuomia riskejä ja mahdollisuuksia. Vastuullisuusraporteissa keskitytään yleensä vastaamaan erityisesti avainsidosryhmien odotuksiin sekä käymään läpi liiketoiminnan kannalta merkittävimmät ajankohtaiset aiheet ja vastuullisuustrendit. Sidosryhmien odotuksia voidaan selvittää esimerkiksi haastattelujen tai verkkopohjaisten työkalujen avulla.

Vastuullisuusraportointi pitää sisällään monenlaisia haasteita. Ensimmäisenä voidaan mainita vastuullisuusraporttien kohderyhmät. Kuisman ja Temmeksen (2011, s. 270) mukaan raporteilla on yleensä hyvin hajanainen lukijakunta, mistä syystä raportit on vaikea pitää kohdennettuina ja näin ollen ovat usein sisällöltään hajanaisia. Raportteja lukevat muun muassa opiskelijat, yritys vastuun konsultit, sijoittamisen ammattilaiset sekä organisaatioiden yritys vastuun ammattilaiset. Toisaalta raporteista ovat kiinnostuneita myös kansainväliset asiakkaat ja yrityksen omat työntekijät. Crowther ja Rayman-Bacchus (2004, s. 144) huomauttavat myös, että sidosryhmillä voi olla erilaisia rooleja suhteessa organisaatioon ja olemassa olevien sidosryhmien keskinäiset intressit voivat erota toisistaan hyvinkin paljon. Tällöin raportin kohdistaminen tietyille ryhmille hankaloituu entisestään. Kuisman ja Temmeksen (2011, s. 270) mukaan lukijakunta koostuu kuitenkin suurimmaksi osaksi ammattilaisista, mistä syystä raportoinnin voidaan odottaa muuttuvan yhä tiiviimmiksi ja faktapainotteisemmiksi. Halme ja Joutsenvirta (2011, s. 252) ovat samalla kannalla todetessaan, etteivät vastuullisuusraportit yleensä päädy kaikkien sidosryhmien luettavaksi, vaan ne tavoittavat tavallisten kuluttajien sijaan yleensä alan asiantuntijoita kuten tutkijoita, viranomaisia, toimittajia ja analyytikoita.

Kuisman ja Temmeksen (2011, s. 271) mukaan yritysten täytyy kohderyhmien selvittämisen lisäksi tehdä päätös viestintäkanavista. Yritykset hyödyntävät raportoinnissaan usein monia eri kanavia, minkä ansiosta raportit löytävät tiensä useammille kohderyhmille. Toisaalta se myös lisää hajanaisuutta raporteissa, mikä vaikeuttaa kokonaiskuvan

hahmottamista ja hankaloittaa yrityksen vastuullisuuden tason arvioimista. Tyypillisimpiä raportointikanavia ovat vuosikertomuksen yritys vastuusivut, erilliset painetut raportit ja yrityksen verkkosivut. Yhä useammin vastuullisuusraportit erotellaan vuosikertomuksesta, mikä Crowtherin ja Rayman-Bacchusin (2004, s. 146) mukaan viittaa siihen, että ympäristöasiat eivät ole yrityksen näkökulmasta tärkeitä omistajille ja sijoittajille, vaan se kiinnostaa enemmän muita sidosryhmiä. Tämä taas viittaa siihen, että yritykset näkevät ympäristöasiat erillisenä liiketoiminnallisesta suorituskyvystä, eivätkä osana sitä.

Koipijärvi ja Kuvaja (2017, s. 35) mainitsevat yhtenä vastuullisuusraportoinnin haasteena myös heikon tiedonkulun yrityksen sisällä. Mikäli viestinnästä tai vastuullisuudesta vastaavien toimielinten ymmärrys yrityksen vastuullisuuden todellisesta tasosta on puutteelliset, saattaa yrityksen sisälle muodostua kaksi eri tason standardia ja tekemisen ja viestinnän välinen kuilu syvenee. Vastuullisuusraportoinnissa saatetaan helposti keskittyä liikaa viestinnällisiin kuvioihin ja etäännyä todellisuudesta. Tämä voidaan välttää strategisella vastuullisuustyöllä, joka on selkeälinjaista ja jolla on käytössään riittävät resurssit.

Vastuullisuusraportit ovat saaneet osakseen myös paljon kritiikkiä. Cranen, Mattenin ja Spencen (2014, s. 401–404) mukaan kritiikki on kohdistunut muun muassa selkeään viitekehyksen, vaatimusten ja ulkoisten varmennusten puutteeseen. Näiden asioiden vuoksi sidosryhmien on vaikea arvioida vastuullisuusraporttien pohjalta yrityksen vastuullisuuden todellista tasoa. Esimerkiksi Yhdysvaltojen sadasta suurimmasta yrityksestä vain kolme on vuonna 2006 käyttänyt ulkoista varmennusta vastuullisuusraporteissaan, ja vaikka vuosikertomukset ovat useimmissa teollistuneissa maissa pakollisia, vastuullisuusraportit eivät ole. Pääosin raportointi perustuu Kuisman ja Temmeksen (2011, s. 267–268) mukaan vapaaehtoisuuteen, sillä lait antavat hyvin löyhän ohjenuoran siihen, mitä raporttien tulisi todellisuudessa sisältää. Näin ollen niihin on vaikea vedota vastuullisuusraportointiin liittyen. Kuitenkin joissain maissa (sis. Ruotsi, Tanska, Hollanti ja Yhdysvallat) on otettu käyttöön raportointiin velvoittavia lakeja. Vastuullisuusraporteille on kuitenkin nykypäivänä olemassa erilaisia viitekehyksiä, merkittävimpana näistä voidaan

mainita GRI eli *Global Reporting Initiative*, jonka ensimmäinen versio julkaistiin vuonna 2002 yhteistyössä kansalaisjärjestöjen, teollisuuden järjestöjen ja yritysten yhteistyön tuloksena. GRI sisältää vastuullisuusraportointiohjeistukset usealle eri alalle. Ohjeistoa on kuitenkin kritisoitu siitä, että sen yrityksille asettamia edellytyksiä on kevennetty kompromissien toivossa. Juholinin (2004, s. 65) mukaan vastuullisuusraportointistandardit ja suositukset kiteyttävät lähinnä yhteiskunnassa vallitsevia odotuksia ja normeja. Koipijärven ja Kuvajan (2017, s. 34) mukaan yritysten vastuullisuusraportit saivat erityisesti 1990-luvulla kritiikkiä niiden esitemäisyydestä, ja sidosryhmät kokivat raportit lähinnä viherpesuna.

Vapaaehtoisuudesta huolimatta yrityksiä motivoivat vastuullisuusraporttien julkaisemiseen useat eri tekijät. Crane, Matten ja Spence (2014, s. 402–403) mainitsevat tärkeimpinä syinä taloudelliset ja poliittiset syyt, halun vastata sidosryhmien odotuksiin sekä ulkoisen painostuksen liittyen liiketoiminnan eettisyyteen. Kuisma ja Temmes (2011, s. 268–269) ovat samoilla linjoilla mutta puhuvat taloudellisten ja poliittisten syiden lisäksi viestinnällisistä syistä. Taloudellisella tasolla raportointi toimii riskienhallinnan ja sisäisen kehittämisen työkaluna. Lisäksi sen avulla voidaan toteuttaa liiketoimintaympäristön seurantaa, selkeyttää yrityksen omia kannanottoja ja parantaa tiedon kulkua liittyen muun muassa henkilöstöasioihin, työlöihin ja ympäristösuojelun tilaan. Poliittiseen tasoon liittyvät ulkoiset paineet toiminnan ja sen vaikutusten läpinäkyvyydestä. Erityisesti suuriin yrityksiin kohdistuu paljon poliittista painetta sen toiminnan ja yhteiskunnallisten vaikutusten läpinäkyvyyden lisäämiseksi.

Viestinnällisellä tasolla kyse Kuisman ja Temmeksen (2011, s. 268–269) on erityisesti myönteisestä vuorovaikutuksesta sidosryhmien kanssa sekä vastuullisesta julkisuuskuudesta. Vastuullisuusraportointi on hyvä työkalu yrityksen ja sen sidosryhmien välisen myönteisen vuorovaikutuksen rakentamiselle ja se toimii myös maineenhallinnan kanavana. Vastuullisuudesta ja riskienhallinnasta on tärkeää viestiä erityisesti talouden globalisoitumisen vuoksi. Vastuullisuusraportointiin yrityksiä motivoi myös vahvasti median ja sidosryhmien luoma painostus. Raportointiaktiivisuus onkin suurinta paikoissa, joissa

myös yritysten asiakkaat, sijoittajat, tavarantoimittajat, kansalaisjärjestöt ja muut sidosryhmät ovat aktiivisimpia. Raportoinnin laatuun vaikuttaa näiden tekijöiden sijaan eniten kuitenkin yrityksen oman johdon ja asiantuntijatehtävissä toimivan henkilöstön sitoutuneisuus ja innostus asiaa kohtaan. Oma-aloitteiseen raportointiin erityisesti Suomessa yrityksiä kannusti Kuisman ja Temmeksen (2011, s. 267) mukaan kasvavan avoimuuden tarpeen lisäksi myös viranomaisten tiedonvälityksen hitaus.

3.3 Vastuullisuusviestintä merkitysten rakentajana

Vastuullisuusviestinnän ja erityisesti vastuullisuusraporttien yhteiskunnan odotuksia heijastavan luonteen vuoksi niiden diskursiivisia ulottuvuuksia on merkityksellistä tutkia. Diskurssin käsite voidaan näkökulmasta riippuen määrittää eri tavoin. Tässä yhteydessä käytetään Pietikäisen ja Mäntysen (2009, s. 27–28) esille nostamaa määritelmää *diskurssista* (monikossa) kiteytyneinä merkityksellistämisen tapoina, joiden kautta voidaan kuvata yksittäisiä tarkastelun kohteita ja liittää ne laajempaan teoriaan *diskurssista* (yksikössä), joka on laajempi teoreettinen näkemys kielestä sosiaalisen toiminnan resurssina. Jokisen, Juhilan ja Suonisen (2000, s. 27) mukaan diskurssit ovat merkityssystemejä, jotka voivat sanojen ja lauseiden lisäksi muotoutua myös esimerkiksi eleistä, piirroksista ja fyysisestä toiminnasta.

Jokinen, Juhila ja Suoninen (2000, s. 17) esittävät diskurssianalyysin ensimmäiseksi lähtökohtaletukseksi kielen käytön sosiaalista todellisuutta rakentavan luonteen. Heidän mukaansa kielen funktio on ympäröivän maailman kuvaamisen lisäksi sen merkityksellistäminen, järjestäminen ja rakentaminen, uusintaminen ja muuntaminen. Näin tehdessämme merkityksellistämme eli konstruimme puheemme tai kirjoituksemme kohteita. Pietikäinen ja Mäntynen (2009, s. 12–13) yhdistävät diskurssitutkimuksen sosiaalisen konstruktivismiin käsitteeseen, joka toimii laajempaan teoreettisena viitekehystenä diskurssitutkimukselle. Sosiaalisen konstruktivismiin lukeutuviin tutkimussuunnissa tarkastellaan sosiaalisen todellisuuden ja merkitysten rakentumista. Tutkimuksen lähtökohtana toimii ajatus todellisuuden rakentumisesta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa,

jossa työkaluna käytetään kieltä ja muita semioottisia merkkijärjestelmiä. Näin ollen kielen tutkiminen on keskeistä ja diskurssintutkimuksessa on tärkeää ymmärtää, miten yhteen kietoutuneita kieli ja ympäröivä yhteiskunta ovat toisiinsa. Yhtä tutkimalla opitaan väistämättä myös toisesta, mikä on diskurssintutkimuksen ydinajatus.

Pietikäinen ja Mäntynen (2009, s. 50) havainnollistavat merkitysten rakentumista vertaamalla diskurssia ruumiiseen, jonka toinen jalka nojaa kielellisiin piirteisiin (kielijärjestelmän ja resurssin valinta, toimijuus, modalisuus, lausetyypit, sanasto) ja toinen sosiaaliin piirteisiin (vuorovaikutustilanne, yhteiskunnallinen tilanne, historiallinen aika). Päässä ja ruumiissa jalat yhdistyvät järjestämään kielenkäyttöä tietynlaiseksi sekä muodostamaan näkökulman kyseessä olevaan tapahtumaan tai teemaan. Ajatus kaksijalkaisuudesta pätee erityisesti kriittiseen diskurssianalyysiin. Norman Fairclough (2003, s. 74–75) tarkentaa, että kriittisessä diskurssissa molemmat osa-alueet ovat tärkeitä ja kiinnostavia erityisesti siitä syystä, miten ne ovat sidoksissa syy- ja seuraussuhteisiin, jotka helposti sivuutamme itsestäänselvyyksinä. Kielenkäytön rooli vallankäytössä ja siitä seuraavat valtasuhteet jäävät erityisen helposti tiedostamatta ihmisiltä, jotka eivät osallistu niihin liittyviin käytäntöihin.

Pietikäinen (2008, s. 191–193) tarkentaa diskurssin tutkimuksen ja kriittisen diskurssianalyysin suhdetta toisiinsa. Kriittinen diskurssianalyysi on suhteellisen uusi lähestymistapa diskurssin tutkimukseen, ja siinä yhdistyvät sekä kielitieteellinen että yhteiskuntatieteellinen näkökanta, kun perinteisessä kielitieteellisessä tutkimuksessa pääosassa on ollut yksinomaan kielenkäyttö, johon sisältyvät tekstin tuottamisen ja vastaanottamisen prosessit, tekstin sosiokulttuuriset piirteet ja ylempi organisoituminen. Kriittinen diskurssianalyysi jakaa lisäksi yhteiskuntatieteiden diskurssin tutkimuksen näkemyksen siitä, että diskurssi eli kielenkäyttö yleisesti on tapa hahmottaa ja jäsentää maailmaa, kun taas diskurssit (monikossa) ovat erilaisia kielenkäyttötapoja, joiden kautta nämä erilaiset näkemykset realisoituvat. Diskurssit nähdään ympäröivää maailmaa muokkaavina, ja ympäröivä maailma vuorostaan vaikuttaa siihen, miten asioista ja ilmiöistä puhutaan. Yhteiskuntatieteellinen lähestymistapa diskurssin tutkimukseen linkittyy siis vahvasti jo

mainittuun sosiaaliseen konstruktivismiin. Yksinkertaistettuna voidaan sanoa, että kieli-tieteellinen diskurssianalyysi keskittyy kieleen ja sen piirteisiin, ja siihen miten kieli vaikuttaa sosiaalisiin rakenteisiin, ilmiöihin ja suhteisiin, kun taas yhteiskuntatieteellinen diskurssianalyysi liikkuu päinvastaiseen suuntaan ja tutkii kielen avulla muita ilmiöitä. Kriittisessä diskurssianalyysissä nämä suuntaukset yhdistyvät ja pääosassa ovat valtasuhteiden, ideologioiden ja diskurssin yhteen nivoutuneet suhteet. Kriittisen diskurssianalyysin kautta halutaan tuoda tutkimuskenttään yhteiskunnallisesti ja poliittisesti ajankohdaisia aiheita, ja tämän avulla saada aikaan yhteiskunnallista muutosta parempaan.

Fairclough, Mulderring ja Wodak (2011, s. 357) määrittelevät kriittisen diskurssianalyysin ongelmakeskeiseksi, monitieteelliseksi tutkimusalaksi, joka käsittää useita erilaisia lähestymistapoja ja teoreettisia malleja, -menetelmiä ja tavoitteita. Niitä yhdistävät jaettu kiinnostus vallan, epäoikeudenmukaisuuden, väärinkäytön ja poliittisekonomisten ja taloudellisten yhteiskunnallisten muutosten semioottisiin ulottuvuuksiin. Fairclough ja muut viittaavat myös sosiaaliseen konstruktivismiin esittäessään diskursiivisten tapahtumien olevan kaksisuuntaisessa suhteessa sitä ympäröiviin tilanteisiin, instituutioihin ja sosiaalisiin rakenteisiin, jolloin molemmat muovaavat toisiaan. He tuovat myös esiin, miten kriittinen diskurssianalyysi tarkastelee diskurssia, jota he kutsuvat myös semiosikseksi, sosiaalisena käytäntönä. Jokinen, Juhila ja Suoninen (2000, s. 18) tuovat myös osaltaan esille kriittisen diskurssianalyysin pyrkimyksen tunnistaa ja tehdä näkyväksi käyttämiemme toisinaan neutraaliltakin vaikuttavien sanojen yhteiskuntaa ja ympäröivää maailmaa rakentava eli konstruktoiva luonne.

4 Stora Enson, UPM:n ja Metsä Groupin vastuullisuusraportoinnissa esiintyvät diskurssit

Seuraavat aihepiirit on poimittu Stora Enson, UPM:n ja Metsä Groupin vuosien 2009 ja 2018 vuosikertomuksista ja vastuullisuusraporteista. Aihepiirit on koottu kuudeksi eri yläkategoriaksi eli *diskurssiksi*, jotka olen nimennyt seuraavasti: oikeudenmukaisuuden ja reiluuden diskurssi, lasten oikeuksien diskurssi, lähiyhteistyön diskurssi, vastuullisuuskoulutuksen diskurssi ja terveyden ja turvallisuuden diskurssi. Taulukosta (1) voidaan nähdä diskurssien ja niiden alakategorioiden esiintymiskerrat kussakin vuosikertomuksessa ja vastuullisuusraportissa. Esiintymiskerrat on laskettu tunnistamalla aineistoista merkityskokonaisuuksia, jotka voivat pituudeltaan vaihdella yksittäisistä virkkeistä kokonaisiin kappaleisiin. Seuraavaksi käsitelen vuosien 2009 ja 2018 raportteja yhdessä ja luvussa 4.7 tarkastelen lähemmin niistä löytyneitä eroja ja pohdin niiden välillä tapahtuneita muutoksia.

Taulukko 1. Aineistossa esiintyvät sosiaalisen vastuun aihepiirit ja diskurssit.

Diskurssit	Aihepiirit	Yhteensä	SE 2009	SE 2018	Metsä 2009	Metsä 2018	UPM 2009	UPM 2018
	Reilut työolosuhteet	12	2	5		5		
	Vastuulliset liiketoimintatavat	9	3	2	1	1	1	1
	Väärinkäytösten raportointi	6	1	5				
Oikeudenmukaisuus ja reiluus	Vastuullinen irtisanominen	4	1		1	1	1	
Lasten oikeudet	Lasten terveys ja turvallisuus	4		2		2		
	Koulutuksen tarjoaminen	7		6		1		
Lähiyhteistyö	Lähiyhteisöjen tukeminen	33	1	25		3		4
	Vuorovaikutus lähiyhteisöjen kanssa	6		6				
	Liiketoiminnan sosiaaliset vaikutukset lähiyhteisöön	14	4	4		1		3
Vastuullisuuskoulutus	Oma henkilökunta	6		4		1		1
	Sidosryhmät	8	1	1		4	2	
Terveys ja turvallisuus	Työhyvinvointi	11					1	1
	Työturvallisuus	21	4	6	2	4	4	1

4.1 Oikeudenmukaisuuden ja reiluuden diskurssi

Oikeudenmukaisuuden ja reiluuden diskurssiin sisältyvät reilut työolosuhteet, vastuulliset liiketoimintatavat, väärinkäytösten raportointi sekä vastuullinen irtisanominen.

4.1.1 Reilut työolosuhteet

Raporteista löytyi muutamia viittauksia avoimeen työpaikkakulttuuriin ja syrjinnänvastaisuuteen. Esimerkissä (1) Metsä Group painottaa avointa työpaikkakulttuuria sekä sisäisen tutkinnan merkitystä sen rakentamisessa. Sisäisen tutkinnan merkitystä korostetaan myös esimerkissä (2), jossa puhutaan syrjintätapausten keskitetystä tutkinnasta ja raportoinnista.

- (1) "We consider that trust, commitment to non-retaliation and a clear process for handling non-compliance investigations are the foundation for building an open culture where our personnel feels comfortable raising concerns. (Metsä Group 2018, s. 10)
- (2) Discrimination cases must be investigated and reported in a centralised manner, which is the responsibility of Metsä Group's Compliance function. (Metsä Group 2018, s. 55)

Myös työntekijöiden yhdistymisvapaus ja oikeus ammattiliittojen muodostamiseen tuli esille jonkin verran. Esimerkissä (3), joka löytyy Stora Enson vuoden 2009 raportista, kerrotaan että suurin osa henkilöstöstä kuuluu ammattiliittoihin niissä liiketoimintayksiköissä, joissa näitä lukujen mittaamista ei rajoiteta. On huomionarvoista, että ammattiliittoihin kuulumista ei voitu raportoida koko henkilökunnan osalta, sillä joidenkin maiden lait olivat sille esteenä. Esimerkissä (4) Metsä Group kuitenkin raportoi oletettavasti koko henkilöstöstään, mistä voidaan päätellä, että globaalilla tasolla kehitystä on tapahtunut niin asenteissa kuin laissakin.

- (3) The percentage of employees covered by collective bargaining agreements is the most direct way to demonstrate an organisation's practices in relation to freedom of association. In the units that report this figure 82% were covered by collective bargaining agreements, mainly through nationally negotiated collective agreements and union membership. We do not collect or report figures on union membership due to differences in national legislations. (Stora Enso 2009, s. 32)
- (4) We recognize our personnel's freedom to form unions and the right to negotiate representative collective agreements. 77% (79) of all our employees fall within the scope of collective agreements, and a shop steward system is in place in many of our operating countries. (Metsä Group 2018, s. 54)

Kolmansien osapuolten työolojen parantaminen tulee esille esimerkissä (5). Metsä Group mainitsee telttojen tarjoamisesta urakoitsijoille asumukseksi Gaungxissa, Kiinassa. Aiemmin urakoitsijoiden oli määrä rakentaa itse väliaikaiset majansa, joissa majoittua. Yritys tuo itse asian esiin positiiviseen sävyyn, mutta siitä herää kuitenkin kysymys, olisiko vastaava ikinä ollut hyväksyttävää länsimaissa. Mikäli urakoitsijoiden oletettaisiin asuvan työmaa-alueen lähistöllä, olisi oletusarvo, että yritys tarjoaa heille majoituksen esimerkiksi hotellista. Toisaalta tekstistä ei käynyt selväksi, onko yöpyminen alueen lähellä yrityksen vaatimus vai tavallinen käytäntö Kiinassa, jossa osa väestöstä on hyvin köyhää.

- (5) We have also continued to improve the working conditions of our contract labourers in Guangxi, for example by distributing safety equipment. In order to improve housing conditions on the field, we provided tents to house 2 000 contract labourers who had previously been expected to build their own temporary huts. (Metsä Group 2018, s. 55)

Stora Enson raportti vuodelta 2018 käsittelee reiluja työolosuhteita lähinnä niitä ajavien ohjelmien kautta. Esimerkissä (6) painotetaan keskinäistä kunnioitusta ja reilua kohtelua,

ja esimerkiksi (7) monimuotoista henkilöstöä ja huono-osaisempien ihmisten työllistämistä erilaisiin sopimuksiin ja liittoihin kuulumisen avulla. Teksteistä ei käy ilmi, mitä toimenpiteitä niihin kuulumisen yritykseltä edellyttää.

(6) In 2018, we signed a Global Framework Agreement with three global unions- IndustriALL Global Union, UNI Global Union and the Building and Wood Worker's International – as another step towards creating working environments where all our employees are treated with respect and in a fair manner. (Stora Enso 2018, s. 19)

(7) We also strive to promote local workforce diversity by participating in programmes that facilitate the employment of disadvantaged people and refugees. (Stora Enso 2018, s. 23)

Tutkimusaineistosta löytyi vain vähän sukupuolikysymyksiin liittyvää diskurssia. Voisi siis päätellä, että sukupuolikysymykset eivät yritysten sidosryhmille tai ainakaan vastuullisuusraporttien kohderyhmille erityisen tärkeitä. Ainoastaan Stora Enson vastuullisuusraporteista löytyi muutama viittaus aiheeseen. Esimerkissä (8) mainitaan *The Women in Stora Enso* -ohjelma, jonka tarkoitus vaikuttaa olevan luoda eräänlainen yhteisö yrityksen naistyöntekijöille. Esimerkistä käy kuitenkin ilmi, että ohjelma on laitettu tauolle resurssipulan vuoksi. Tarkoituksena vaikuttaisi kuitenkin olevan ohjelman jatkaminen myöhemmin. Vuoden 2018 raportista ei löydy enää mainintaa kyseisestä ohjelmasta. Vuonna 2018 aihetta käsiteltiin lähinnä johdon prosentuaalisen sukupuolijakauman kautta, kuten esimerkiksi (9) nähdään. Konkreettisista toimista sukupuolten välisen tasa-arvon saavuttamiseksi ei puhuttu.

(8) The Women in Stora Enso programme (WISE) has for the time being been put on hold due to lack of resources, with the exception of some individual coaching and mentoring activities. (Stora Enso 2009, s. 32)

(9) When it comes to gender diversity, our aim was to achieve a gender balance of 70% male and 30% female among senior managers by the end of 2018. At

the end of 2018, the ratio was 80% (79%) male and 20% (21%) female. (Stora Enso 2018, s. 20)

4.1.2 Vastuulliset liiketoimintatavat

Vastuullista toimintatavoista yleisesti puhuttaessa mainittiin uskottava ja läpinäkyvä raportointi, kestävien ratkaisujen hakeminen yhdessä sidosryhmien kanssa, metsän kestävä hoitaminen sekä toiminnan yhteiskunnallisten vaikutusten mittaaminen. Esimerkin (10) sanavalinta on mielenkiintoinen, sillä siinä puhutaan *metsien hoitamisesta*, vaikka yrityksen toimintaan kuuluu olennaisesti metsien hakkuu ja harventaminen. Esimerkissä (11) tulee esiin sidosryhmien osallistamisen merkitys vastuullisten liiketoimintatapojen edistämisessä. Esimerkissä (12) taas korostetaan raportoinnin merkitystä. Näistä esimerkeistä voi huomata eron siinä, miten paljon osallistavammaksi ja vuorovaikutteisemmaksi sidosryhmätyö on muuttunut.

(10) Metsiä hoidetaan kestävästi talous, ihmiset ja yhteiskunta sekä ympäristö huomioon ottaen. (UPM 2009, s. 43)

(11) Edistämme vastuullisia toimintatapoja koko arvoketjussamme ja haemme aktiivisesti kestäviä ratkaisuja yhdessä asiakkaiden, toimittajien ja muiden sidosryhmien kanssa. (UPM 2018, s. 24)

(12) Metsäliitto-konserni on sitoutunut toimimaan vastuullisesti. Toiminnan taloudellisia, sosiaalisia ja ympäristövaikutuksia mitataan, ja niistä raportoidaan säännöllisesti sidosryhmille muun muassa vuosikertomuksessa. (Metsäliitto 2009, s. 22)

Kilpailuoikeus mainittiin aineistoissa ainoastaan Stora Enson toimesta. Esimerkissä (13) Stora Enso mainitsee päivittäneensä omaa kilpailulain noudattamiseen liittyvää ohjelmaansa käytännöllisemmäksi. Esimerkkiä edeltävässä kappaleessa tuotiin ilmi yritystä kohtaan USA:ssa vuonna 2002 ja 2003 nostetut joukkokanteet liittyen aikakauslehtipaperin myyntiin ja kartelliepäilyihin sekä vuonna 2006 Suomen Markkinaoikeuden

yritykselle määräämä 30 miljoonan euron arvoinen sakko, joka liittyi Stora Enson vuosien 1997 ja 2004 välillä tekemiin puuostoihin ja näiden ostojen yhteydessä tehtyihin kilpailulakia koskeviin rikkomuksiin. Yritys on omien sanojensa mukaan kieltänyt nämä syytökset, mutta jättänyt valittamatta päätöksestä ja maksanut määrätyn sakon. Myös UPM:ää kohtaan on USA:ssa nostettu joukkokanteita liittyen kartelliepäilyihin ja sekä UPM että Metsäliitto ovat olleet syytettyinä kartellitoiminnasta Suomessa, joten on erikoista, etteivät muut kuin Stora Enso maininneet syytöksistä sanallakaan. Saattaa kuitenkin olla, että kanteet on tuotu ilmi edeltävien tai seuraavien vuosien raporteissa.

(13) Following these cases, Stora Enso's Competition Law Compliance Programme, launched in 2002 and based on previous Enso and Stora policies, has been revitalised and made more hands-on. The policy is continuously kept up to date, and the current version dates from December 2008. This programme clearly states Stora Enso's support for free and fair competition laws. This commitment is an integral part of our Code of Conduct and Principles of Business Practice. Stora Enso will continue to take action to emphasise our commitment to compliance, through corporate policies and training. (Stora Enso 2009, s. 29)

Ihmisoikeuksiin yleisesti viitattiin yleisellä tasolla kerran koko aineistossa. Esimerkissä (14) vedotaan sekä YK:n että Stora Enson itsensä kehittämiin toimintaperiaatteisiin ja ohjenuoriin. Stora Enso kertoo myös pyrkivänsä korjaamaan tilanteita, joissa yrityksen toiminta *on aiheuttanut tai edesauttanut haitallisia ihmisoikeusvaikutuksia*. Sanavalinta on mielenkiintoinen, sillä niiden kautta yritys tuo selvästi ilmi sen toiminnan haitalliset vaikutukset, eikä esimerkiksi jossittele tai käytä lievempiä termejä minimoidakseen omaa vastuutaan.

(14) In accordance with the UN Guiding Principles on Business and Human Rights and our own Human Rights Policy, Stora Enso is committed to remedy situations where our activities have caused or contributed to adverse human rights

impacts. Where violations are committed by third parties with links to Stora Enso through our operations, products, or services, we strive to use our influence together with the relevant stakeholders to ensure that those impacts are remedied. (Stora Enso 2018, s. 13)

Koko aineistoissa oli kaksi selkeää viittausta pakko- ja lapsityövoimaan muiden ihmisoikeuskysymysten ohessa. Esimerkeissä (15) ja (16) yritykset ilmaisevat tiedostavansa nämä riskitekijät ja kertovat olevansa sitoutuneita taistelemaan niitä vastaan. Ne tulevat kuitenkin ilmi ainoastaan sivulauseissa eivätkä raportit kerro, miten pakkotyövoimaa vastaan konkreettisesti taistellaan. Tästä voi päätellä, ettei aihe ole vuonna 2009 tai 2018 ollut erityisen paljon julkisuudessa, eivätkä yritysten sidosryhmät välttämättä odota aiheesta kattavampaa raportointia.

(15) Metsä Group is also committed to the UN's Global Compact initiative and supports its ten principles regarding human rights, labour, environment and anti-corruption. Metsä Group has zero tolerance on forced and child labour. The prohibition of using any form of forced labour, including modern slavery, is included in our Code of Conduct for Suppliers. We also respect and follow the legal reporting requirements such as the UK Modern Slavery Act and aim to develop our operations accordingly. (Metsä Group 2018, s. 10)

(16) According to our global review conducted in 2008 potential human and labour rights risks areas in our operations are related to our supply chain in China and include health and safety at work, civil rights, child labour, forced labour and remuneration issues. (Stora Enso 2009, s. 29)

Poliittiseen riippumattomuuteen viitattiin koko aineistossa vain kerran. Esimerkissä (17) Stora Enso kertoo tehneensä poliittisia lahjoituksia viimeksi 2006. Tästä ei kuitenkaan ole kovin kauan aikaa, sillä raportti on vuodelta 2009. Stora Enso linjaa, että mahdolliset tulevat lahjoitukset, joita ei kuitenkaan ole tarkoitus tehdä, täytyy tästedes aina

hyväksyttää yrityksen toimitusjohtajalla. Yritys pitää näin mahdollisuuden avoinna, vaikka pyyhkiikin samalla lahjoitukset pois tulevaisuuden suunnitelmistaan.

(17) Stora Enso has not paid any political contributions since 2006. In 2007 we established new rules forbidding the payment of any political contributions without the express approval of the CEO, and we have no plans to make any such payments in the future. (Stora Enso 2009, s. 29)

4.1.3 Väärinkäytösten raportointi

Stora Enso oli kohdeyrityksistä ainoa, joka kertoi käytössä olevista väärinkäytösten ja epäkohtien raportointikanavista. Viittauksia oli paljon, ja useat niistä käsittelivät raportointikanavia erityisesti halvan työvoiman maissa kuten Kiinassa, Laosissa, Brasiliassa ja Uruguayssa. Tämä oli loogista, sillä yritysten sidosryhmät ovat todennäköisesti erityisen kiinnostuneita näissä maissa käytössä olevista toimintatavoista, sillä erilaiset väärinkäytökset jäisivät todennäköisesti helpommin huomaamatta kuin esimerkiksi Suomessa, jossa lainsäädäntö on selkeämpää. Esimerkissä (18) Stora Enso kertoo helpottaneensa raportointikanavien hyödyntämistä tekemällä palvelusta anonyymien ja kääntämällä ne paikallisille kielille, jotta henkilökunnan ja sidosryhmien olisi helpompaa käyttää niitä. Esimerkissä (19) Stora Enso kertoo myös ottavansa kaikki valitukset vakavasti; ne käsitellään asianmukaisissa komiteoissa ja todistettavissa olevat väärinkäytökset voivat johtaa rangaistuksiin tai laillisiin toimiin.

(18) Our employees are encouraged to report suspected cases of misconduct or unethical behaviour. Stora Enso uses an additional external service through which our employees globally, and also external stakeholders in certain locations, can anonymously report potential non-compliance cases by phone, mail, or online. This service is available 24/7. Our operations in China and Laos have established internal grievance channels in local languages for those

stakeholders whose knowledge of the main language is inadequate. (Stora Enso 2018, s. 29)

(19) All potential non-compliance cases are duly investigated. Any findings are recorded and reviewed by the heads of our internal Audit and Ethics and Compliance Management Committee, and to our Board of Directors' Financial and Audit Committee. Proven cases of non-compliance can lead to disciplinary or legal action. (Stora Enso 2018, s. 29)

4.1.4 Vastuullinen irtisanominen

Vastuullista irtisanomista käsiteltiin kaikkien kohdeyritysten vuoden 2009 raporteissa, sekä Metsä Groupin osalta myös vuoden 2018 vastuullisuusraportissa. Aineistoissa kerrottiin irtisanotun henkilöstön tukemista erilaisten ohjelmien ja aloitteiden avulla. Taloudellisen avun lisäksi irtisanottua tai irtisanomisuhan alla olevaa henkilöstä tuettiin muun muassa uudelleen kouluttamalla heitä, sijoittamalla heitä uusiin työtehtäviin, tarjoamalla apua eläkesuunnitteluun ja uudelleentyöllistymiseen. Myös lomautetulle henkilöstölle kerrottiin tarjottavan koulutusta. Esimerkissä (20) UPM kertoo tukevansa taloudellisesti myös yritystoiminnan aloittamista ja työn vuoksi muuttamista. Esimerkissä (21) taas Stora Enso kertoo tukevansa irtisanottua henkilöstä edellä mainittujen, yleisten keinojen lisäksi ylimääräisillä maksuilla työsuhteen loppumisen yhteydessä. Tällainen laaja-alainen tukeminen viittaa siihen, että irtisanomiset ovat olleet suuri ongelma, jota pyritään nyt minimoimaan kaikin keinoin.

(20) UPM:n Työstä työhön -ohjelmalla yhtiö tukee taloudellisesti uudelleenkoulutusta ja -työllistymistä, yrityksen perustamista sekä työn vuoksi paikkakunnalta toiselle muuttoa. Ohjelma on tarkoitettu henkilöstölle, johon tuotantolaitosten pysyvä sulkeminen vaikuttaa. (UPM 2009, s. 46)

(21) In 2009 we reduced our total staff by 4 277 employees, due to efficiency improvements, company restructuring and changing market conditions. Support has been offered to those affected, through internal and external initiatives

offering solutions such as redeployment, retirement planning, outplacement, supported moves to other locations, retraining or additional payment upon termination. (Stora Enso 2009, s. 33)

4.2 Lasten oikeuksien diskurssi

Aineistosta löytyvä lasten oikeuksien diskurssi liittyi lasten terveyteen ja turvallisuuteen sekä koulutuksen tarjoamiseen. Aihetta käsiteltiin ainoastaan vuoden 2018 vastuullisuusraporteissa.

4.2.1 Lasten terveys ja turvallisuus

Raporteissa kerrottiin lasten terveyttä ja turvallisuutta edistettävän sekä Suomessa että ulkomailla muun muassa tekemällä yhteistyötä paikallisten asiantuntijajärjestöjen kanssa lasten hyvinvoinnin edistämiseksi ja hyväksikäytön vastustamiseksi sekä lisäämällä lasten tietoisuutta liikenneturvallisuudesta kertomalla aiheesta paikallisissa kouluissa. Esimerkissä (22) Metsä Group kertoo käyvänsä lähialueen kouluissa kertomassa liikenneturvallisuudesta, sillä sen avaama mylly on lisännyt lähialueiden liikennettä huomattavasti. Esimerkistä (23) käy hyvin ilmi, miten tietoinen Stora Enso on lapsiin kohdistuvasta hyväksikäytön riskistä Brasiliassa, ja miten yritys tekee osansa taistellakseen ongelmaa vastaan, vaikkei sillä ole varsinaista velvollisuutta asiaan.

(22) Metsä Group's transport safety roadshow visited eight elementary schools in Äänekoski and Uurainen in Central Finland during September 2018. The bio-product mill in Äänekoski is now fully operational and as a result the area now receives more heavy vehicle traffic. We want to contribute to promoting transport safety by visiting the schools in the area. (Metsä Group 2018, s. 57)

(23) During 2013–2015 and 2017–2018, Stora Enso and Veracel successfully cooperated with the NGO Childhood Brazil to combat child abuse and exploitation

in the municipalities of Porto Seguro, Santa Cruz de Cabralia, and Eunópolis in South Bahia. The cooperation included formulating, implementing, and strengthening public policies related to child exploitation, and providing training for professionals. Municipality of Belmonte participated in the cooperation in 2018. (Stora Enso 2018, s. 25)

4.2.2 Koulutuksen tarjoaminen

Nuorison kouluttaminen nousi esille useaan otteeseen vuoden 2018 vastuullisuusraporteissa. Vuonna 2009 aihetta ei juuri mainittu. Raporteista tuli selkeästi ilmi, että koulutusta tarjottiin lähinnä metsänhoidon parissa, jotta voitaisiin turvata osaavan henkilöstön löytyminen tulevaisuudessakin. Yritykset toimivat myös yhteistyössä kansalaisjärjestöjen kanssa, kuten esimerkiksi (24) kerrotaan. Yritykset olivat hyvin läpinäkyviä tästä motiivista koulutuksen tarjoamisen taustalla, minkä voi nähdä esimerkiksi (25), jossa Stora Enso luettelee tapoja potentiaalisen työvoiman kasvattamiseksi. Joissain tapauksissa yritykset tarjoavat koulutusta puhtaasti lasten tulevaisuus etusijalla. Tämän voi huomata esimerkiksi (26), jossa Stora Enso kertoo järjestävänsä nuorille viikonloppuja, joissa heitä koulutetaan yrittäjyyteen liittyen.

(24) To strengthen the labour market in neighbouring communities, Veracel is cooperating with several NGO's to prepare young people for the labour market. In 2018, this cooperation covered training on coastal and marine environments together with the NGO Instituto Mae Terra. During the year, the company also cooperated with the National Business Apprenticeship Service (SENAC) to help 60 students graduate with an assistant degree in administration, and with a sewing and cutting course for 20 women to help them improve their income. (Stora Enso 2018, s. 25)

(25) To support our potential labour pool, we participate in programmes that promote education and youth training, and provide internships and public research opportunities. (Stora Enso 2018, s. 23)

(26) Montes del Plata promotes entrepreneurship among young people through events such as "start-up weekend". (Stora Enso 2018, s. 26)

4.3 Lähiyhteistyön diskurssi

Lähiyhteistyön diskurssi näkyy erityisesti vuoden 2018 raporteissa, mikä on loogista, sillä ajan myötä liiketoimintaa on siirretty yhä enemmän halvan työvoiman maihin, joiden taloudellinen ja sosiaalinen tilanne on heikompi kuin Suomessa. Yrityksiltä odotetaan erityistä harkintakykyä ja huolenpitoa näissä maissa tehtävän liiketoiminnan suhteen. Lähiyhteistyön diskurssit keskittyivät lähiyhteisöjen tukemiseen niin taloudellisesti kuin muillakin tavoilla, vuorovaikutukseen lähiyhteisöjen kanssa sekä liiketoiminnan sosiaalisten vaikutusten huomioimiseen. Lähiyhteisöjen tukeminen oli etenkin Stora Enson vuoden 2018 vastuullisuusraportissa tärkeä aihe, ja siitä puhuttiin moninkertaisesti muuhin yrityksiin verrattuna.

4.3.1 Lähiyhteisöjen tukeminen

Lähiyhteisöjen tukemisesta kerrottiin aineistoissa paljon. Erityisesti esille nousi oman liiketoiminnan hyödyn painottaminen sen suorien ja epäsuorien taloudellisten vaikutusten kautta. Yrityksen tuotua alueelle työpaikkoja ja sitä kautta vaurautta voidaan aluetta kehittää eri tavoin, muun muassa veronmaksun kautta. Infrastruktuurin kehittyminen, koulutustarjonnan ja muiden palveluiden lisääntyminen vaikuttavat positiivisesti lähiyhteisön elämänlaatuun. Esimerkissä (27), (28) ja (29) kiteytyy hyvin aineistosta esiin nousut keskustelu näiden aihepiirien ympärillä.

(27) "Tehtaan suora ja epäsuora työllistävä vaikutus kiihdytti kaupungin talouskasvua. Kun kaupunkiin muutti lisää ihmisiä, uusia taloja rakennettiin ja naapurustot kehittyivät. Paikkakunnalle muuttaneet perheet kasvattivat oppilasmääriä, mikä johti uusien koulujen avaamiseen. (UPM 2018, s. 32)

(28) In 2018, our employees received wages, salaries and benefits worth a total of 635 (621) million euros. In addition, we spent 1,040 (830) million euros on purchasing wood and harvesting and transport services in Finland. Each Finnish forest industry job indirectly creates three more jobs, according to the Finnish Forest Industries Federation. Consequently Metsä Group is an important employer both directly and indirectly. (Metsä Group 2018, s. 54)

(29) Stora Enso represents an industry that plays a significant role in its home countries' economic development. Stora Enso's mills are often located in communities where they are major employers, tax-payers and business partners for local enterprises. (Stora Enso 2009, s. 34)

Stora Enso kertoi vuoden 2018 raportissaan tukevansa lähiyhteisöitä sekä rahallisesti että ajallisesti muun muassa hyväntekeväisyystyön, tutkimuksen, yhteisöprojektien ja yhteistöiden muodossa. Investointien ja tuen kohteina kerrottiin olevan hygieniatason ja juomaveden saatavuuden edistäminen, kaupunkien kulttuurillisen identiteetin vahvistaminen, urheilujoukkueet ja kulttuuriset aktiviteetit sekä muut paikalliset yhdistykset, kielikoulutus maahanmuuttajille, mentorointiohjelmat, paikallisten elinkeinojen tukeminen sekä yhteisön taloudellinen kehitys, kestävä kehitys, koulutus ja terveelliset elämäntavat sekä turvallinen ja terveellinen elinympäristö. Esimerkissä (30) Stora Enso puhuu myös yrityskansalaisuudesta ja lähiyhteisöihin ”investoimisesta”. Esimerkissä (31) Stora Enso tuo ilmi, että suurin osa sen tarjoamasta avustuksesta on taloudellista, ja loput ajallista tai muuta avustusta.

(30) Community investment is an essential part of building a sustainable future for our business as part of our engagement with communities. Building on the local community work Stora Enso has carried out over many years, we implemented a new Group-wide framework in 2017. We want to be an active corporate citizen and to make every place we operate in better as a result of our presence by contributing to the resilience of the local communities. (Stora Enso 2018, s. 23)

(31) The largest community investment areas in 2018 were economic development, education, and healthy lifestyles. Based on our reporting, the total contribution of these activities consisted of cash (76% of total contribution), volunteered working time (13%), and in-kind contributions (11%). (Stora Enso 2018, s. 23)

Stora Enso kertoi tukevansa lähiyhteisöjä myös tarjoamalla niiden käyttöön erilaisia hyödykkeitä kuten lämpöä, sähköä, maata, jäätä, karjaeläimiä, teknistä tukea, kunnostusapua sekä koulutusta paikallisten elinkeinojen harjoittamisessa. Esimerkki (32) havainnollistaa tätä hyvin. Stora Enso toi esille myös konflikteja, joiden taustalla oli paikallisten luvaton oleskelu ja ammatinharjoittaminen Stora Enson mailla. Yritys kertoo olevansa näiden ihmisten kanssa jatkuvassa vuorovaikutuksessa, jotta asia saadaan ratkaistua yhteisymmärryksessä. Esimerkistä (33) käy ilmi, että aluekiistat on saatu sovittua ja Stora Enso on sitoutunut tarjoamaan mailleen asettuneille ihmisille sosioekonomista tukea muun muassa lukutaidon ja maatalouden saralla. Esimerkissä (34) yritys kertoo myös purkaneensa Vietnamin sodan aikaisia pommeja mailta, joita on tarjonnut paikallisille riisiin ja viljan kasvatusta varten.

(32) Our Nymölla paper mill in Sweden donates "used" heat as part of their community investment work. Once hot water sold to the local municipality has circulated through the district heating system, it comes back to the mill. One recipient of this donated heat is a nearby sports complex with an outdoor football field and a sports arena – a new way to sponsor local sports teams. The mill also donates heat to Ifö Center, an old ceramics factory turned into a centre for the arts. (Stora Enso 2018, s. 23)

(33) In 2018, work continued on a related Sustainable Settlements Initiative launched in 2012 to provide farmland and technical and educational support to help hundreds of local families improve their incomes. Through this initiative, the social movements have pledged to leave areas occupied since July 2011, while Veracel has agreed not to seek to repossess areas occupied before this

date. In addition to advancing this process during 2018, Veracel also provided socio-economic support for the landless people's social movements, including support for agricultural activities and literacy enhancement. (Stora Enso 2018, s. 25)

(34) Stora Enso's plantations in Laos have been established in a way that enables local farmers to grow rice and cash crops between the trees. Before establishing plantations, Stora Enso makes the land safe by removing unexploded bombs dropped over Laos during the Vietnam War. (Stora Enso 2018, s. 26)

4.3.2 Vuorovaikutus lähiyhteisöjen kanssa

Läpinäkyvä vuorovaikutus ja tiedonkulku, paikallisten hyväksynnän saaminen projekteille sekä valitusten kuuntelu tulivat aineistosta selkeästi esille. Yritykset kokivat vuorovaikutuksen erityisen tärkeäksi muun muassa lähiyhteisöjen kulttuurisen ja etnisen moninaisuuden vuoksi, sosiaalisten riskien ymmärtämiseksi ja ennaltaehkäisemiseksi, sekä koko yhteisön osallistamiseksi yritysten tekemiin päätöksiin. Esimerkissä (35) Stora Enso kertoo myös pyytävänsä lähiyhteisön luvan projekteihinsa, ja kiinnittävänsä huomiota yhteisön kulttuurisiin eroavaisuuksiin viestinnässään. Vuorovaikutuksen katsottiin olevan olennaista myös muiden kuin aivan yritystä lähinnä olevien yhteisöjen kanssa. Esimerkissä (36) Stora Enso painottaa, että se tiedottaa toimistaan ja kuuntelee valituksia myös lähikylissä, joihin sillä ei ole minkäänlaista liikesuhdetta.

(35) Stora Enso's tree plantations in Laos are located near villages that are culturally and ethnically diverse. This makes it essential for us to engage in dialogues in a culturally appropriate way, based on informed consultation and participation, and obtain community consent for our projects. (Stora Enso 2018, s. 15)

(36) Stora Enso's employees are trained to distribute information about our operations in local villages, and to duly process and grievances, even in villages

not engaged in any kind of business relationship with the company. (Stora Enso 2018, s. 13)

4.3.3 Liiketoiminnan sosiaaliset vaikutukset lähiyhteisöön

Yritykset kertoivat raporteissa paljon siitä, miten negatiiviset sosiaaliset vaikutukset pyritään minimoimaan tai ennaltaehkäisemään. Riskienhallintaa varten kerrottiin olleen kehitetty erilaisia työkaluja, jotka perustuivat monenlaisiin tiedonkeruumenetelmiin. Esimerkissä (37) UPM kertoo tekevänsä ihmisoikeusriskien kartoitusta niin yrityksen oman toiminnan kuin urakoitsijoidenkin toiminnan osalta. Esimerkissä käy jälleen ilmi, miten yrityksen odotetaan olevan vastuussa myös kolmansien osapuolten vastuullisuudesta.

Esimerkissä (38) Stora Enso mainitsee luomansa viitekehyksen prosessille, jonka avulla yritys voi arvioida toimintansa ympäristö- ja sosiaalisia vaikutuksia. Tietoa näitä arvioin- teja varten kerätään vuorovaikutuksessa lähiyhteisön, paikallisten organisaatioiden jä- senten, tutkijoiden ja muiden sidosryhmien kanssa haastattelujen, tapaamisten, työpa- jojen ja julkisten kuulemisten kautta. Esimerkissä (39) Stora Enso mainitsee myös teh- neensä lähikylille sosioekonomista profilointia, jonka tarkoitus on lisätä ymmärrystä nii- den etnisistä rakenteista, kehitysmahdollisuuksista ja muista piirteistä, joiden ymmärtä- minen auttaa yritystä ymmärtämään ja minimoimaan oman toimintansa negatiiviset vai- kutukset ja maksimoimaan positiiviset.

(37) UPM jatkoi ihmisoikeuksia koskevaa riskiarviointityötä ja kartoitti ihmisoikeusriskejä yhtiön Uruguayn toiminnoissa. Arvioinnissa tarkasteltiin työolo- suhteita, paikallista sidosryhmätyötä ja urakoitsijoiden toimintaa. (UPM 2018, s. 25)

(38) Stora Enso has developed common guidelines for conducting ESIA's (Environmental and Social Impact Assessments) as an integral part of the Groups Investment Guidelines. These guidelines are based on international and national guidelines, including those drawn up by the International Association of

Impact Assessment (IAIA). A vital element of any ESIA involves establishing dialogues with local residents, members of local organisations, expert researchers and other stakeholders through interviews, meetings, workshops and public hearings. (Stora Enso 2009, s. 35)

(39) During 2018, we continued the socio-economic profiling of local villages in order to better understand and address ethnic structures, opportunities for development, and other characteristics that can help us maximise the positive impacts of our operations, and mitigate any negative impacts. (Stora Enso 2018, s. 24)

Riskeistä raportoimisen yhteydessä UPM muisti myös mainita toimintansa tuomista positiivisista vaikutuksista. Esimerkissä (40) UPM kertoo yrityksen arvioivan toimintansa negatiivisia sekä positiivisia vaikutuksia ihmisoikeuksiin, ja pyrkivänsä kehitettyjen prosessien avulla ymmärtämään niin jo todettuja kuin potentiaalisiakin riskejä, joita yrityksen toiminnasta voi aiheutua. Esimerkissä (41) UPM taas toteaa, että sillä on jo tiedossa ratkaisut kaikkien tunnistettujen mahdollisten negatiivisten vaikutusten lieventämiseksi. Esimerkit antavat yrityksestä hieman röyhkeän kuvan, sillä niissä ikään kuin vähätellään liiketoiminnan myötä tulevia riskejä ja niiden ennustettavuuden vaikeutta, ja keskittyään sen sijaan mainitsemaan positiivisia asioita.

(40) In 2018, we completed a human rights impact assessment process, which was initiated to deepen our understanding of the actual and potential human rights impacts resulting from our operations. We started this work by identifying the most important interfaces between our operations and stakeholders where actual or potential, negative or positive impact on human rights may occur. (UPM 2018, s. 19)

(41) Syyskuussa 2018 esitellyssä sosiaalisten ja ympäristövaikutusten arvioinnissa todetaan, että mahdollisen uuden sellutehtaan kaikkien tunnistettujen mahdollisten negatiivisten vaikutusten lieventämiseksi on olemassa ratkaisut. Niihin sisältyvät rakennusvaiheen asianmukainen suunnittelu, parhaiden

käytettävissä olevien tekniikoiden (BAT) soveltaminen ja Rio Negro -joen veden laatua koskevien suunniteltujen toimien toteuttaminen. Toiminnan käynnistyttyä mahdollinen tehdas, metsänhoito ja niihin liittyvät toiminnot työllistävät 8 000 henkilöä lisää koko arvoketjussa. Arvioiden mukaan tehdas kasvattaisi Uruguayn bruttokansantuotetta noin 2% ja sen toiminnalla olisi merkittävä myönteinen vaikutus maan keski- ja koillisosissa. (UPM 2018, s. 25)

Metsä Group toi esimerkissä (42) myös ilmi, että vaikka tietyillä alueilla riski ihmisoikeusrikkomuksiin on pienempi niiden sosiaalisten olojen tasaisuuden vuoksi, ovat rikkomukset aina mahdollisia ja asiaan on kiinnitettävä erityistä huomiota. Yritys katsoo riittäväksi ihmisoikeuksien korostamisen ohjesäännöissään ja aiheeseen liittyvän koulutuksen lisäämisen.

(42) Metsä Group's operations are located in countries where social circumstances are relatively stable and due to that, negative human rights impacts are fairly unlikely to occur. In spite of that, the assessment suggests that there may be potential risks relating to adverse human rights impacts. Such potential risks may exist both in our own operations as well as in our supply chain. Consequently, we have paid attention to strengthen the role of human rights in our new Code of Conduct and related training. (Metsä Group 2018, s. 10)

Yhteistyön vastuullinen lopettaminen nousi esiin Stora Enson sekä vuonna 2009 että 2018 ilmestyneessä vastuullisuusraportissa. Esimerkistä (43) voidaan nähdä, että yhteistyön lopettamisesta johtuvia negatiivisia vaikutuksia pyrittiin kääntämään positiivisemmiksi kertomalla uusista investoinneista muualle maailmaan, ja liiketoiminnan mukanaan tuomista positiivisista taloudellisista ja sosiaalisista vaikutuksista. Lukijaa ikään kuin pyydetään unohtamaan ongelma. Esimerkissä (44) voidaan huomata kehitystä aiempaan, sillä siinä nostetaan esille kansalaisjärjestö ITA:n ja ILO:n (YK:n alainen Kansainvälinen työjärjestö) kanssa solmittujen yhteistöiden loppuun saattaminen liiketoiminnan jo loputtua. Yhteistyöllä on tuettu muun muassa paikallisia kouluja. Esimerkeistä voidaan

tulkita, että liiketoiminnan lopettaminen eri toimialueilla on yleistynyt, ja tarve selkeille prosesseille kasvanut.

(43) To remain competitive in a rapidly globalising economy, however, Stora Enso is currently undergoing profound restructuring. This means that some communities in our traditional areas of operation have suffered as our activities have been discontinued or entire production units closed. On the other hand, new investments are taking place in new growth markets such as China and Latin America, where our operations are helping to promote economic and social development. (Stora Enso 2009, s. 34)

(44) As part of our responsible exit from Pakistan following the 2017 divestment of the 35% minority holding in the equity accounted investment Bulleh Shah Packaging (Private) Ltd. (BSP), Stora Enso completed a three-year Public Private Partnership with the International Labour Organisation (ILO) at the end of 2018. In 2018, Stora Enso continued to support six schools in cooperation with the Pakistani non-governmental organisation Idara-a-Taleem-o-Aagathi (ITA). (Stora Enso 2018, s. 14)

4.4 Vastuullisuuskoulutuksen diskurssi

Vastuullisuuskoulutus oli esillä lähinnä vuoden 2018 vastuullisuusraporteissa. Koulutusta kerrottiin tarjottavan oman henkilökunnan lisäksi myös yritysten eri sidosryhmille.

4.4.1 Oma henkilökunta

Yritysten oman henkilökunnan kohdalla yritykset kertoivat järjestävänsä erillisiä koulutuksia liittyen uudistettuihin Toimintaohjeisiinsa, jossa vastuuasioita käsitellään. Uusille työntekijöille koulutusta mahdollisimman pian työsuhteen alkamisen jälkeen. Aihepiireiksi nostettiin muun muassa ihmisoikeudet, ympäristövaikutukset, turvallisuus, eettiset toimintatavat. Myös sidosryhmien sitouttaminen ja lähiyhteisön konsultaatio, huomioiden erityisesti naiset ja heikommassa asemassa olevat ryhmät, nousi aineistosta esille. Esimerkissä (45) Stora Enso nostaa esille kasvatusten tapahtuvan koulutuksen merkityksen ongelmien ymmärtämisessä ja paikallisten valistamisen mitä tulee keskeisiin aiheisiin. Huomionarvoista on, että tässä tapauksessa puhutaan ulkomailla tapahtuvasta koulutuksesta. Esimerkissä (46) Stora Enso ei täsmennä onko kyse suomalaisesta henkilökunnasta vai ei, mutta kertoo kuitenkin elektronisten koulutustyökalujen olevan ensisijainen oppimisväline, ja kasvatusten tapahtuvaa koulutusta tarjottavan henkilökunnalle, jolla ei ole mahdollisuutta suorittaa koulutusta elektronisesti.

(45) During 2018, our Ethics and Compliance team continued to provide training in Brazil, China, and the Baltic countries. This training involved meeting with local employees and managers face-to-face, to gain a better understanding of local ethical dilemmas, and to train local personnel on key topics. (Stora Enso 2018, s. 29)

(46) Our employees receive Stora Enso Code training, either through an e-learning tool, or through face-to-face training provided for those who do not have direct computer access. We aim to ensure that our new employees receive

such training within their first month of employment. In addition, an in-depth e-learning course on anti-trust and anti-corruption is mandatory for all members of our Group Leadership Team, for divisional and mill management teams, and for employees dealing with competitor contracts, purchasing, marketing, and sales. (Stora Enso 2018, s. 28)

4.4.2 Sidosryhmät

Kohdeyritykset pitivät myös sidosryhmien vastuullisuuskoulutusta tärkeänä, sillä aihepiiri nousi esiin useaan otteeseen. Koulutettaviksi sidosryhmiksi mainittiin alihankkijat, toimittajat, liikekumppanit, huolitsijaliikkeet, asiakkaat ja paikallinen nuoriso. Aihepiirit, joita koulutusten kerrottiin käsittelevän, olivat yleisesti vastuullisten toimintaprosessien lisäksi työvoimalaki, ympäristö- ja terveyden ja turvallisuuden johtaminen, korruptio ja muu laiton toiminta sekä vastuullisen metsänhoidon taloudelliset, sosiaaliset ja ekologiset vaikutukset. Esimerkissä (47) UPM kertoo arvioivansa alihankkijoidensa toimintaa säännöllisin väliajoin. Tekstistä ei kuitenkaan ilmene, miten usein arviointeja on tarkoitus suorittaa. Esimerkissä (48) Metsä Group kertoo vaativansa eettisiä toimintatapoja toimittajiltaan, ja nämä vaatimukset tuodaan esille toimittajille tarkoitettussa Toimintaohjeessa. Esimerkissä (49) Metsä Group tuo esiin myös paikallisen nuorison vastuullisuuskouluttamisen merkityksen. Yhteistyössä 4H-järjestön kanssa halutaan nuorten tietoisuuden lisäämisen ohella korostaa metsäteollisuuden houkuttelevuutta alana.

(47) UPM:n toimittajien ja alihankkijoiden on sitouduttava noudattamaan toimintaohjeessa määriteltyjä periaatteita, joiden pohjalta yhtiö on kehittänyt toimittajille kriteeristön. Alihankkijoiden toimintaa arvioidaan säännöllisesti. (UPM 2009, s. 47)

(48) We require ethical business practices also from our suppliers, and these practices and principles are stated in our Code of Conduct for Suppliers. We have zero tolerance for corruption in our own operations and in our supply chain. (Metsä Group 2018, s. 10)

(49) In 2018 Metsä Group started cooperation with the Finnish 4H Organisation to strengthen young people's relationship with forests. The cooperation aims to give information to young people about the economical, ecological and the social significance of sustainable forestry, as well as promote the excellent prospects the industry has to offer for the future, both in Finland and globally. (Metsä Group 2018, s. 50)

4.5 Terveyden ja turvallisuuden diskurssi

Terveys ja turvallisuus nousivat paljon esille jo 2009 vuoden aineistoissa. Diskurssissa kerrottiin muun muassa erilaisista työterveyden ja -turvallisuuden edistämiseksi käynnistetyistä kampanjoista ja koulutuksista.

4.5.1 Työhyvinvointi

Työhyvinvointia edistävinä tekijöinä mainittiin erilaiset kampanjat, arvopohjainen ja inostava johtaminen, ammatilliset täydennys- ja tutkintoon johtavat koulutukset, kehittämis- ja koulutuspäivät, johdon ja keskijohdon kehittämisohjelmat ja itsearviointit, seurantajärjestelmät, työhönpaluuohjelmat, vuosittaiset työtyytyväisyyskyselyt sekä PDA-keskustelut. Diskurssissa nousi selvästi esille johdon vastuu työhyvinvoinnin edistäjänä. Stora Enson vuoden 2009 vastuullisuusraportista käy esimerkin (50) kautta ilmi, että johdon ja työnjohdon johtajuusvalmennus on tärkeässä roolissa yrityksen toiminnassa. Opittujen asioiden implementointia kerrotaan myös seurattavan säännöllisesti, mikä viestii siitä, ettei Stora Enso järjestä valmennuksia pelkästään imagoaan kohentaakseen, vaan sillä on konkreettisia tavoitteita niiden suhteen. Asian voisi halutessaan tulkita myös niin, ettei yrityksellä välttämättä ole luottamusta johtoasemassa olevien henkilöiden kykyyn tai haluun toimia tässä asiassa itseohjautuvasti.

(50) The coaching programme "Our Promise" will train all managers and supervisors in leadership and interpersonal skills, and the implementation of these skills into everyday work will be monitored through weekly status updates. The aim is to significantly develop the leadership skills of all line managers in Stora Enso's Finnish units through a series of workshops and change agent coaching sessions. (Stora Enso 2009, s. 32)

Ikäjohtaminen, kuten esimerkistä (51) voidaan havaita, oli vuonna 2009 erityisen tärkeä aihe suurten ikäluokkien eläköitymisen tullessa ajankohtaiseksi. Työkyvyn ylläpitäminen tuli ilmi pariin otteeseen vuoden 2009 raporteista. Esimerkissä (52) kerrotaan seuranta-järjestelmästä, jolla työkyvyn alenemiseen liittyviä riskejä on mahdollista tunnistaa. Henkilöstön ikääntymisellä on todennäköisesti suora yhteys tämänkin aihepiirin merkitykseen aineistossa.

(51) Erityisenä painopistealueena konsernissa on seuraavina vuosina ikäjohtaminen ja varautuminen nyt keski-ikäisten henkilöstöryhmien tulevaan eläköitymiseen. (Metsäliitto 2009, s. 27)

(52) Tapaturmien, ammattitautien ja sairauspoissaolojen seuranta-järjestelmän avulla pystyttiin tunnistamaan entistä paremmin työkyvyn alenemiseen liittyviä riskejä. (Metsäliitto 2009, s. 27)

Työtyytyväisyyttä kerrottiin pyrittävän edistämään huomioimalla organisaatiouudistuksissa henkilöstön osaamista, kokemusta ja uratoiveita, teettämällä henkilöstökyselyitä ja kehittämällä tulosten perusteella toimintasuunnitelmia, PDA-keskusteluiden kautta ja tarjoamalla henkilöstölle heidän yksilöllisiin tarpeisiinsa sopivaa koulutusta. Esimerkissä (53) Metsäliitto mainitsee henkilöstön ominaisuuksien ja uratoiveiden huomioimisen organisaatiouudistuksissa. Metsä Groupin vuoden 2018 vastuullisuusraporteista oli erityisesti nähtävissä yksilön tarpeisiin keskittyvän työhyvinvoinnin edistäminen. Tämä on havaittavissa esimerkistä (54), jossa Metsä Group kertoo kannustavansa henkilöstään

kehittämään osaamistaan jatkuvasti sekä tarjoavansa koulutusta myös henkilöstön yksilöllisiin tarpeisiin.

(53) Organisaatiouudistuksissa pyrittiin hyödyntämään henkilöstön nykyistä osaamista ja kokemusta sekä huomioimaan tulevia uratoiveita. (Metsäliitto 2009, s. 26)

(54) The performance and future development plans of our employees are regularly discussed in PDA discussions between employees and their managers. (Metsä Group 2018, s. 54) We encourage everyone to develop their skills continuously and offer our personnel a variety of development and leadership programmes as well as training focused on more specific needs. (Metsä Group 2018, s. 54)

4.5.2 Työturvallisuus

Työturvallisuus oli kaikissa aineistoissa tärkeässä roolissa. Työturvallisuusasioissa keskityttiin havaitsemis- ja estojärjestelmiin, turvallisuudenparantamishjelmiin, työterveys- ja turvallisuusjohtamiseen ja -johtamisjärjestelmiin, tapaturmataajuuden mittaamiseen, turvallisuuskulttuurin kehittämiseen, työtapaturmien raportointiin, henkilöstön ja liikekumppaneiden kouluttamiseen turvallisuusasioissa. Vuoden 2018 aineistoissa myös yksityisyydensuoja- ja tietoturvallisuusasiat nousivat vahvasti esille, mikä ei ole yllättävää, sillä tekniikka on kehittynyt vuosien 2009 ja 2018 välillä huomattavasti ja se on myös asettanut liiketoiminnalle uudenlaisia haasteita muun muassa työturvallisuuden saralla. Esimerkissä (55) Stora Enso kertoo tietoturvallisuuskäytännöistään ja elektronisesti järjestetystä tietoturvallisuuskoulutuksestaan, joka kaikkien valkokaulustyöläisten on suoritettava. Esimerkistä (56) nähdään, miten Metsäliitto erottui muista kohdeyrityksistä painottamalla jo vuoden 2009 vuosikertomuksessaan turvallisuuskulttuurin merkitystä työturvallisuuden edistämisessä. Yritys selvitti turvallisuuskulttuuritutkimuksessaan henkilöstön toimintatapoja ja asenteita. Metsä Groupin vuoden 2018 raportista otetussa

esimerkissä (57) käy ilmi kolmansien osapuolten huomiointi myös turvallisuuden saralla, lisääntyneen raportoinnin lisäksi.

(55) The Stora Enso Data Privacy Policy aims to protect the company against risks related to breaches of data privacy, to let our employees know how Stora Enso collects and uses their personal data, and to ensure that the privacy rights of our employees, business partners, and other stakeholders are protected. All white collar Stora Enso employees are required to complete our e-learning training on data privacy. (Stora Enso 2018, s. 28)

(56) Metsä-Botnia toteutti vuoden aikana laajan turvallisuuskulttuuritutkimuksen. Henkilöstön toimintatapoja ja asenteita mitanneen tutkimuksen pohjalta käynnistettiin täsmätoimenpiteitä työturvallisuuden edistämiseksi – tavoitteena nolla tapaturmaa. Puuteollisuuden vaneri- ja Kertopuutehtailla aloitettiin katsauskaudella erityinen ”Tehdään työ turvalliseksi” -kampanja, jossa kehittämiskohteena on turvallisuusjohtaminen, turvallisuuskulttuurin vahvistaminen sekä turvallisten toimintatapojen järjestelmällinen edistäminen. (Metsäliitto 2009, s. 27)

(57) Another issue related to personnel, which we have invested in and made further reforms to, is reporting on occupational safety. From 2019 onwards we will, in addition to the LTA 1 frequency, report on the LTA severity rate, TRIF frequency and third-party work-related accidents. (Metsä Group 2018, s. 55)

Vuorovaikutuksen ja keskustelun merkitys työturvallisuuden kehittämisessä näkyi jonkin verran vuoden 2018 vastuullisuusraporteissa. Esimerkissä (58) Stora Enso korostaa yhteistyön ja vuorovaikutuksen merkitystä turvallisuuden edistämässä, sekä mainitsee sekä urakoitsijoille että toimittajille tarkoitetun e-oppimisjärjestelmän. Esimerkissä (59) Stora Enso harjoittavansa myös suorituskyvyn mittaamista ja vertailua sekä saman että eri alojen yritysten kanssa.

- (58) Stora Enso's approach to safety extends to contractors, suppliers, and on-site visitors. We encourage everyone to give feedback and provide ideas on how to further improve safety. Additionally, we promote safety among our contractors and suppliers through a dedicated e-learning – Safety Trail. We also emphasise the importance of safety by asking suppliers for information on their safety performance in our tendering process. (Stora Enso 2018, s. 18)
- (59) From January 2017, Stora Enso has applied Occupational Health and Safety Administration (OHSA) definitions in the reporting of total recordable incident (TRI) and lost-time accident (LTA) rates to be better aligned with international standards and to enable future benchmarking with peers and companies in other sectors. (Stora Enso 2018, s. 19)

4.6 Yhteenveto

Analyyssissa nousi esiin useita huomionarvoisia seikkoja. Ensimmäkin aineistossa korostui vahvasti Stora Enson edelläkävijyys UPM:ään ja Metsä Group:iin verrattuna. Yritys käsiteli jo vuonna laajasti sosiaalisen vastuun aihepiirejä, kuten sen liiketoiminnan sosiaalisia vaikutuksia lähiyhteisöön ja vastuullisia liiketoimintatapoja, laajemmin kuin muut yritykset. Vuoden 2018 raportissa näkyi erityisen vahvasti painopiste lähiyhteistyössä, ja yritys raportoi myös useimmista muista aihepiireistä kilpailijoitaan enemmän.

Vuoden 2009 aineistoissa mainittiin usein muun muassa työturvallisuuden ja vastuullisuuskoulutukseen liittyviä kampanjoita ja ohjelmia, jotka olivat yleensä yritysten itsensä luotsaamia. Työturvallisuus nousikin erityisen tärkeäksi aiheeksi. Vastuullista irtisanomista käsiteltiin sekä vuonna 2009 että 2018, mutta eniten näkyvyyttä se sai vuoden 2009 raporteissa. Aihe oli erityisen kansainvälisen talouskriisin vuoksi. Ikäjohtamisen tärkeys tuotiin myös esille Metsäliiton vuoden 2009 vuosikertomuksessa. Aihepiiri oli tuolloin ajankohtainen suurten ikäluokkien tullessa yksi toisensa jälkeen eläkeikään. Nykyään

aihe ei ole samalla tavalla merkityksellinen, minkä voi huomata siitä, ettei ikäjohtamisesta ollut mainintaa tuoreemmissa raporteissa.

Vuoden 2018 raporteissa voidaan huomata useita muutoksia vanhempiin raportteihin verrattuna. Niissä mainittiin useasti erilaisiin kansallisiin ja kansainvälisiin sopimuksiin ja liittoihin kuulumisen. Niihin vedottiin usein sen sijaan, että olisi kerrottu konkreettisista vastuullisuustoimista. Yrityksiltä olisi ollut läpinäkyvämpää kertoa, millaisia toimenpiteitä näihin sopimuksiin ja liittoihin sitoutuminen niiltä vaatii, ja miten näiden vaatimusten toteutumista seurataan. Vuoden 2009 raporteissa sopimukseen vetoaminen oli harvinaisempaa. Osaltaan erilaisten sopimusten solmiminen ja liittojen muodostuminen kertoo vastuullisuuden merkityksen korostumisesta vuosien mittaan. Vastuullisuuden mittaaminen ja raportoiminen näkyi myös enemmän tuoreemmissa raporteissa. Toimittajien ja kolmansien osapuolten vastuullisuuden arviointi ja vastuullisuuskouluttaminen tuli esiin sekä vanhemmissa että tuoreemmissa raporteissa.

Erilaiset sidosryhmät tuotiin vuoden 2018 vastuullisuusraporteissa useasti esille. Yhteistyö erityisesti kansalaisjärjestöjen ja muiden ryhmien kanssa, joihin yrityksillä ei tiedettävästi ole liiketoimintasuhdetta, mainittiin moneen otteeseen. Vuoden 2018 raporteissa näkyi selkeästi myös yritysten vastuualueen laajeneminen ja niiden sidosryhmien määrän kasvu. Yritykset kertoivat tekevänsä muun muassa yhteistyötä kansalaisjärjestöjen kanssa tarjotakseen koulutusta lähiyhteisöjen lapsille. Myös sidosryhmien osallistaminen päätöksentekoon, vuorovaikutteinen viestintä ja vastuullisen toiminnan kehittämiseen oli paljon esillä. Vuoden 2009 aineistoissa nostettiin esille lähinnä sidosryhmien tiedottaminen, mutta vuorovaikutuksen merkitys jäi vähemmälle.

Lähiyhteistyö oli myös tärkeä aihe uudemmissa raporteissa. Sitä voitaisiin joitain poikkeuksia lukuun ottamatta verrata hyväntekeväisyyteen. Esimerkiksi koulutusta tarjottaessa yritykset totesivat sen hyödyttävän metsäteollisuuden tulevaisuutta. Toimintaa ei voi varsinaisesti kutsua hyväntekeväisyydeksi, sillä sen tarkoitus on pitkällä aikavälillä hyödyttää yrityksiä ja alaa itseään. Muu lähiyhteistyö kuten lähiyhteisöjen taloudellinen

tukeminen ja hyödykkeiden jakaminen paikallisille taas ovat selkeämmin rinnastettavissa hyväntekeväisyyteen, sillä yritykset eivät ainakaan suoraan hyödy näistä toimista. Todennäköisesti tästä toiminnasta ei kuitenkaan haluta puhua hyväntekeväisyytenä sanan negatiivisten mielleyhtymien kanssa, sillä yritysten tekemän hyväntekeväisyyden takana olevana tavoitteena pidetään yleisesti oman edun tavoittelua ja maineen kiillotusta.

On huomionarvoista, että avoin työpaikkakulttuuri ja syrjinnänvastaisuus otettiin esille ainoastaan Metsä Groupin vuoden 2018 vastuullisuusraportissa. Toisaalta raporteissa mainitaan myös konkreettisia prosesseja, kuten raportointikanavat, joilla on toimiessaan epäsuora vaikutus myös työpaikkakulttuuriin. Vuoden 2009 raporteissa nostettiin esille epäkohtien raportointikanavat erityisesti kehittyvissä maissa, joissa epäkohtia onkin todennäköisesti enemmän kuin länsimaissa.

Kilpailuoikeuden kunnioittaminen otettiin Stora Enson toimesta esille vuoden 2009 aineistossa, mikä oli odotettavissa paljon otsikoissa olleiden kartellisyytösten vuoksi. Stora Enso myös avasi näitä syytöksiä, ja kertoi maksamistaan sakoista. Oli yllättävää, etteivät UPM tai Metsäliitto maininneet asiasta, vaikka ne ovat myös olleet vahvasti osallisena kartelliepäilyissä. Voi olla, että yritykset ovat kertoneet asiasta jo aiempina vuosina, tai niiden sidosryhmät eivät odota yritysten käsittelevän näitä asioita vastuullisuusraporteissaan. Poliittinen riippumattomuus tuotiin myös esiin Stora Enson toimesta vuoden 2009 raportissa. Taustalla ovat todennäköisesti vuonna 2006 tehdyt poliittiset lahjoitukset Brasiliaan, jossa yrityksellä on myös liiketoimintaa. Muun muassa YLE (YLE Uutiset, 2009) on uutisoinut aiheesta.

Liiketoiminnan vastuullinen lopettaminen oli selkeästi tärkeämpi aihe vuonna 2018. Raportissaan Stora Enso toi esiin saattavansa lähiyhteisöjä hyödyttävät yhteistyöprojektit loppuun liiketoiminnan päättymisestä huolimatta. Vuonna 2009 liiketoiminnan lopettamisen tiedostettiin vaikuttavan negatiivisesti lähiyhteisöön, mutta asia kuitattiin kertomalla uudesta liiketoiminta-alueesta muualla. Tästä voidaan tulkita, että teksti oli kohdistettu lähinnä sijoittajille, joita oletettavasti kiinnosti enemmän yrityksen taloudellinen

tuottavuus kuin sen vastuulliset toimintatavat, kunhan ne toimivat lain puitteissa. Vuonna 2018 yrityksen vastuullisuusraportilla oli todennäköisesti jo useampia kohderyhmiä sidosryhmien kasvamisen myötä.

Ihmisoikeus- ja tasa-arvokysymykset nousivat jonkin verran esiin sekä 2009 että 2018. Vuonna 2018 keskusteltiin pakolaisten ja vammaisten henkilöiden työllistämistä ja lasten hyväksikäytön vastustamisesta, jotka olivat täysin uusia keskustelunaiheita verrattuna vuoteen 2009. Sukupuolten välisen tasa-arvon edistämisestä sekä pakko- ja lapsityövoimasta oli mainintoja kumpanakin vuonna. Sukupuolikysymysten vähyys erityisesti vuoden 2018 aineistoissa oli yllättävää, sillä aihe on tullut viime vuosikymmenellä yhä ajankohtaisemmaksi muun muassa sosiaalisen median myötä. Globalisaation myötä ja yritysten siirrettyä liiketoimintaansa halvan työvoiman maihin ovat ihmisoikeusasiat tulleet erittäin ajankohtaisiksi, ja on siksi yllättävää, ettei niistä puhuttu raporteissa enemmän.

Verojen maksamisen painottaminen näkyi niin vanhemmissa kuin tuoreemmissa raporteissa. Tästä voidaan päätellä, ettei lakien noudattaminen ole vieläkään itsestäänselvyys. Globalisaatio on epäsuorasti tarjonnut yrityksille myös mahdollisuuksia pienempien verojen maksuun, sillä valtiot joutuvat houkuttelemaan niiden liiketoimintaa itselleen. Tästä syystä ei ole yllättävää, että osa yrityksistä etsii porsaanreikiä näistä jo löyhistä laeista liittyen veronmaksuun tai maksaa veronsa esimerkiksi sille edukkaimpaan maahan.

5 Päätäntö

Tutkimuksen tavoitteena oli eritellä, millaisia merkityksiä sosiaalinen vastuu saa suomalaisten metsäteollisuusyritysten vastuullisuusraportoinnissa vuosina 2009 ja 2018. Tavoitetta lähestyttiin tarkastelemalla kolmen suomalaisen metsäteollisuusyrityksen vuosikertomuksia ja vastuullisuusraportteja kyseisiltä vuosilta, sekä seuraavien tutkimuskysymysten avulla:

1. Millaisia sosiaalisen vastuun diskursseja raporteissa rakentuu?
2. Millaisista aihepiireistä diskurssit koostuvat?
3. Millaisia eroja raporttien diskursseissa on havaittavissa eri vuosien ja eri yritysten välillä?

Lähestyin aineistoa kriittisen diskurssianalyysin viitekehyksen kautta, eli esiin nousseita diskursseja verrattiin keskenään ja niitä peilattiin ajankohtaisiin yhteiskunnallisiin teemoihin. Hypoteesini oli, että vanhemmissa vuosikertomuksissa ja vastuullisuusraporteissa sosiaalisen vastuun osuus olisi ollut suppeahko, ja että se olisi käsitellyt lähinnä yritysten omien työntekijöiden hyvinvointia. Ympäröivän yhteiskunnan hyvinvointia ei välttämättä olisi vielä tunnistettu yrityksen vastuualueeksi, vaan lain puitteissa toimimisen katsottaisiin olevan riittävää. Uudemmissa raporteissa todennäköisesti kerrotaisiin kokonaisvaltaisemmin yritysten toimista yhteiskunnan hyväksi. Tähän saattaisi sisältyä erilaisia ohjelmia, joiden tarkoitus olisi esimerkiksi lisätä kansalaisten hyvinvointia tai työllistymismahdollisuuksia. Oletin myös, että samantyyppistä muutosta olisi tapahtunut kaikissa kohdeyrityksissä eri vuosina julkaistujen raporttien välillä.

Hypoteesini piti osittain paikkansa, sillä vanhemmissa vastuullisuusraporteissa keskityttiin vahvasti henkilöstön työturvallisuuteen, mutta työhyvinvointi siitä erillisenä aihepiirinä ei juuri noussut esille. Hyvinvoinniksi käsitettiin lähinnä henkilöstön fyysinen terveys. Lain puitteissa toimimiseen viitattiin vastuullisista liiketoimintatavoista puhuttaessa, mutta raporteissa nostettiin esiin myös lain ulkopuolisia vastuullisuustoimia. Uudemmissa vastuullisuusraporteissa nousivat hypoteesini mukaisesti vahvasti esiin erilaiset

ohjelmat ja sopimukset, joilla pyrittiin lisäämään muun muassa henkilöstön tasavertaista kohtelua, heikommassa sosiaalisessa asemassa olevien työllistymistä sekä lähiyhteisöjen hyvinvointia ja turvallisuutta. Vaikka muutosta olikin kaikkien yritysten kohdalla tapahtunut samaan suuntaan, oli aineistosta selkeästi havaittavissa Stora Enson edelläkävijyys sosiaalisen vastuun raportoinnissa verrattuna UPM:ään ja Metsä Group:iin.

Tutkimus tarjoaa käytännönläheistä hyötyä erityisesti globaalisti toimiville yrityksille, jotka haluavat tutustua vastuullisuusraportointiin syvemmin kehittääkseen esimerkiksi omien vastuullisuusraporttinsa sisältöä. Tutkimus auttaa myös sosiaalisen vastuun diskurssien kehittymistä tutkimalla näkemään, miten yritysten sidosryhmien odotukset yrityksen vastuullisuusraportointia kohtaan ovat muuttuneet. Samaten tutkimuksesta voi huomata, miten yritykset itse merkityksellistävät ympäröivää maailmaa diskurssien avulla, ja millä sosiaalisen vastuun osa-alueilla niillä on vielä kehitettävää raportoinnin osalta.

Tutkimusta rajoittaa sen keskittyminen ainoastaan vuosien 2009 ja 2018 vuosikertomuksiin ja vastuullisuusraportteihin, sillä se ei voi antaa kovin laajaa kuvaa sosiaalisen vastuun merkityksistä ja kehittymisestä vastuullisuusraportoinnissa 2000-luvun aikana. Tutkimuksen validiteettia kuitenkin lisää useamman kohdeyrityksen tutkiminen ja vertailu. Tulevaisuudessa tutkimusta voisi jatkaa esimerkiksi suorittamalla laajemman katsauksen useamman yrityksen tekemästä raportoinnista useamman vuoden ajalta tai vertaamalla 2020-luvulla julkaistuista vastuullisuusraporteista löytyviä diskursseja tässä tutkimuksessa tehtyihin havaintoihin. Yritysten yhteiskuntavastuun kehitykselle asetetaan nykyään yhä suurempia paineita, mistä syystä voitaisiin olettaa, että myös vastuullisuusraporteissa esiintyvien diskurssien kehitys näkyy yhä nopeammin kuin aikaisemmin.

Toisaalta olisi hedelmällistä verrata esimerkiksi yritysten sosiaalisissa medioissa esiintyviä diskursseja vastuullisuusraporteissa esiintyviin, sillä niiden kohderyhmät ja käyttötarkoitukset poikkeavat toisistaan. Lisäksi sosiaalisen median vuorovaikutteisuus antaisi diskursseihin myös sidosryhmien näkökulman. Tässä tutkimuksessa keskityttiin diskurssien

analysoimiseen yksinomaan tekstin kautta, mutta diskursseja voisi jatkossa analysoida myös esimerkiksi vastuullisuusraporteissa tai sosiaalisessa mediassa julkaistujen kuvien perusteella. Kuvissa usein kiteytyy se mistä halutaan puhua, joten niitä tutkimalla olisi mahdollista määritellä diskurssien pääpainopisteet. Niistä saattaisi myös löytyä uudenlaisia merkityksiä, jotka eivät tekstistä tule ilmi.

Lähteet

- Barber, L. *This is the new agenda*. Financial Times. Noudettu 10.11.2019 osoitteesta <https://aboutus.ft.com/en-gb/new-agenda/?segmentId=4aeb9665-d497-223f-0ead-8d42a1500b56>
- Blowfield, M. & Murray, A. (2014). *Corporate responsibility* (3. painos). Oxford University Press.
- Carroll, A. (1991). *The Pyramid of Corporate Social Responsibility: Toward the Moral Management of Organizational Stakeholders*, Business Horizons, July–August 1991.
- Crane, A., Matten, D. & Moon, J. (2005). Can Corporations Be Citizens? Corporate Citizenship as a Metaphor for Business Participation in Society. *Business Ethics Quarterly*, 15(3), s. 429–453. <https://doi.org/10.5840/beq200515329>
- Crane, A., Matten, D., Glozer, S. & Spence, L. (2019). *Business ethics* (5. painos). Oxford University Press.
- Crowther, D. & Rayman-Bacchus L. (2004). *Perspectives on corporate social responsibility*. Ashgate.
- Fairclough, N. 2003. *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Routledge.
- Fairclough, N., Mulderring, J. & Wodak, R. 2011. Critical Discourse Analysis. Teoksessa T. van Dijk (toim), *Discourse studies: a multidisciplinary introduction* (2. painos). Sage.
- Halme, M. & Joutsenvirta, M. 2011. Yritysten vastuuviestintä. Teoksessa M. Joutsenvirta, M. Halme, M. Jalas & J. Mäkinen (toim.). *Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa*. Gaudeamus.
- Harmaala, M. & Jallinoja, N. (2012). *Yritysvastuu ja menestyvä liiketoiminta*. Sanoma Pro.
- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (1993). *Diskurssianalyysin aakkoset*. Vastapaino.

- Jokinen, A., Juhila, K. & Suoninen, E. (2016). Diskursiivinen maailma: Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa A. Jokinen, K. Juhila & E. Suoninen (toim.), *Diskurssianalyysi – Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö*. Vastapaino.
- Joutsenvirta, M. (2006). *Ympäristökeskustelun yhteiset arvot – Diskurssianalyysi Enson ja Greenpeacen ympäristökirjoituksista*. Helsinki School of Economics.
- Juholin, Elisa (2004). *Cosmopolis: Yhteiskuntavastuusta yrityskansalaisuuteen*. Infor.
- Koipijärvi, T. & Kuvaja, S. (2017). *Yritysvastuu – Johtamisen uusi normaali*. Kaupakamari.
- Kuisma, M. & Temmes, A. 2011. Yritysten vastuuraportointi. Teoksessa M. Joutsenvirta, M. Halme, M. Jalas & J. Mäkinen (toim.). *Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa*. Gaudeamus.
- Ljungdahl, F. (2008). *CSR – from Risk to Value*. Öhrlings PriceWaterhouseCoopers.
- May, S. & Roper, J. 2014. Corporate Social Responsibility and Ethics. Teoksessa L. Putnam & D. Mumby (toim.), *The Sage Handbook of Organizational Communication – Advances in Theory, Research, and Methods* (3. painos). Sage.
- Metsä Group (2018). *Metsä Group Sustainability Report 2018*. Noudettu 10.11.2019 osoitteesta <https://www.metsagroup.com/fi/Taloustietoa/Pages/default.aspx>
- Metsäliitto (2009). *Metsäliitto-konsernin vuosikertomus 2009*. Noudettu 20.2.2020 osoitteesta <https://www.metsagroup.com/fi/Taloustietoa/Pages/default.aspx>
- MTV Uutiset (2019). *Viimeinenkin oikeusjuttu puukartellista päättyi metsäyhtiöiden voittoon – taistelu korvauksista jatkui vuosia*. Noudettu 21.4.2021 osoitteesta <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/viimeinenkin-oikeusjuttu-puukartellista-paattyi-metsayhtioiden-voittoon-taistelu-korvauksista-jatkui-vuosia/7261082#gs.y2m81h>

- Mäkelä, M. (2017). Trends in environmental performance reporting in the Finnish forest industry. *Journal of Cleaner Production*, 142, 1333–1346. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2016.11.177>
- Mäkinen, J. & Kourula, A. 2013. Yritysvastuun yhteiskuntafilosofiaa. Teoksessa I. Niiniluoto, R. Vilkkö & J. Kuorikoski (toim.), *Talous ja filosofia* (s. 155–167). Gaudeamus.
- News.cision.com. (2016, 23. marraskuuta). Stora Enson vastuullisuusraportti valittiin Suomen parhaaksi jo toisena peräkkäisenä vuonna. Noudettu 21.4.2021 osoitteesta <https://news.cision.com/fi/stora-enso--oyj/r/stora-enson-vastuullisuusraportti-valittiin-suomen-parhaaksi-jo-toisena-perakkaisena-vuotena,c2129045>
- Niskala, M., Pajunen, T. & Tarna-Mani, K. (2009). *Yhteiskuntavastuun raportointi – raportointi- ja laskentaperiaatteet*. KHT-Media Oy.
- Pietikäinen, S. (2008). Kriittinen diskurssintutkimus. Teoksessa K. Sajavaara & A. Piirainen-Marsh (toim.), *Kieli, diskurssi & yhteisö* (s. 191–217) (2. painos). Jyväskylän yliopistopaino.
- Pietikäinen, S. & Mäntynen, A. (2009). *Kurssi kohti diskurssia*. Vastapaino.
- Raeste, J. (2019, 18. syyskuuta). *Talouslehti Financial Times vetoaa: Kapitalistinen järjestelmä on nollattava*. Helsingin Sanomat. Noudettu 10.11.2019 osoitteesta <https://www.hs.fi/talous/art-2000006243152.html>
- Rusko, R. (2011). Exploring the concept of coopetition: A typology for the strategic moves of the Finnish forest industry. *Industrial Marketing Management*, 40(2), 311–320. <https://doi.org/10.1016/j.indmarman.2010.10.002>
- Simola, E. & Ylönen, M. 2011. Miksi vastuuttomuus kannattaa? Veronmaksu ja yritysvastuu. Teoksessa M. Joutsenvirta, M. Halme, M. Jalas & J. Mäkinen (toim.). *Vastuullinen liiketoiminta kansainvälisessä maailmassa* (s. 117–132). Gaudeamus.

- Stempel, J. (2013). *UPDATE 1 – Stora Enso settles U.S. paper price-fixing lawsuit*. Reuters. Noudettu 21.4.2021 osoitteesta <https://www.reuters.com/article/storaenso-pricefixing-settlement-idUSL2N0GL1GK20130820>
- Stora Enso (2009). *Stora Enso Sustainability Report 2009*. Noudettu 17.2.2020 osoitteesta <https://www.storaenso.com/download-centre>
- Stora Enso (2017). *Stora Enso Sustainability Report 2018*. Noudettu 10.11.2019 osoitteesta <https://www.storaenso.com/download-centre>
- Talvio, C. & Välimaa, M. (2004). *Yhteiskuntavastuun johtaminen*. Edita Publishing.
- Tuominen, P., Uski, T., Jussila, I. & Kotonen, U. (2018). Organization types and corporate social responsibility reporting in Finnish forest industry, *Social Responsibility Journal*, 4(4), 474–490. <https://doi.org/10.1108/17471110810909885>
- UPM (2009). *UPM Vuosikertomus 2009*. Noudettu 10.11.2019 osoitteesta <https://www.vuosikertomukset.net/upm-kymmene/>
- UPM (2018). *UPM Vuosikertomus 2018*. Noudettu 10.11.2019 osoitteesta <https://www.vuosikertomukset.net/upm-kymmene/>
- YLE Uutiset (2009). Professori tutkisi yritysten ulkomaiset vaalituotet. Noudettu 21.4.2021 osoitteesta <https://yle.fi/uutiset/3-5862312>